

SATAKUNNAN AMMATTIKORKEAKOULU

Reetta Korhonen

Noora Vallinen

PORIN PAJAKOULUN HENKILÖKUNNAN NÄKEMYKSIÄ
TYÖNKUVASTAAN

Sosiaalialan koulutusohjelma

2007

PORIN PAJAKOULUN HENKILÖKUNNAN NÄKEMYKSIÄ TYÖNKUVASTAAN

Korhonen Reetta
Vallinen Noora
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Pori
Sosiaalialan koulutusohjelma
Erityisryhmien sosiaalipalveluiden suuntautumisvaihtoehto
Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehto
Maamiehenkatu 10, 28500 Pori
Joulukuu 2007
Ohjaaja: Kumpulainen Pasi, YTL
YKL: 38.55
Sivut 50

Asiasanat: sopeutumattomuus, syrjäytyminen, ongelmanuoret, oppilashuolto

Porin pajakoulu on sopeutumattomien nuorten erityisopetuksen yksikkö. Opinnäytetyössä tutkittiin Porin pajakoulun henkilökunnan työnkuvaa ja heidän näkemystään pajakoulun toiminnasta. Tavoitteena oli nostaa esiin resurssien vähäisyys toiminnan tarkoituksenmukaiseksi ylläpitämiseksi ja henkilökunnan työn laaja-alaisuus.

Tiedonkeruumenetelminä käytettiin havainnointia ja haastattelua. Tiedonlähteenä olivat myös valmiit dokumentit pajakouluprojektin eri vaiheilta. Havainnointia käytettiin menetelmänä, jotta saataisiin tietoa pajakoulun jokapäiväisestä toiminnasta. Opinnäytetyötä varten haastateltiin keväällä 2007 pajakoulun koko henkilökuntaa, johon kuului tuolloin kaksi opettajaa ja yksi koulunkäyntiavustaja.

Haastatteluista kävi ilmi henkilökunnan työn laaja-alaisuus ja henkinen kuormittavuus. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on olennainen ja vaativa osa pajakoulun henkilökunnan työtä. Pajakoulun kohderyhmä ja heidän ongelmansa kaipaavat enemmän resursseja, sillä tulevaisuudessa sopeutumattomien nuorten määrä ei ole ainakaan laskussa.

PERSONNEL'S OPINIONS ABOUT THEIR WORK IN WORKSHOP SCHOOL IN PORI

Korhonen Reetta
Vallinen Noora
Satakunta University of Applied Sciences
Faculty of Social Services and Health Care
Social Services
Degree in Social Services of Special Groups
Degree in Social Pedagogy
Maamiehenkatu 10, 28500 Pori
December 2007
Tutor: Pasi Kumpulainen, Lic,Soc,Sc
PLC: 38.55
Pages 50

Keywords: asocial, marginalizing, problem adolescents, student welfare

Pori workshop school is a unit of special education for the asocial young. In this study was searched what the personnel's work in the workshop school is like and how they see the function of the school. The intention was to pay attention to the lack of resources to maintain the meaningful function of the school and the versatility of the personnel's work.

Information was collected by observing and interviewing. Also documents from different phases of the workshop school project were a source of information. Observing was used to get information from the every day action in school. In the spring of 2007 the whole personnel of the workshop school was interviewed. That included two teachers and one school assistant.

The interviews showed versatility and mental demanding of the personnel's work in the workshop school. Preventing the marginalizing of the young is an important and demanding part of the work in the workshop school. The target group of the school and their problems need more resources, since in the future the amount of the asocial young is not likely to drop.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	8
2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimusmenetelmät.....	8
2.2 Tutkimuksen toteuttaminen.....	9
3 MIKÄ ON PORIN PAJAKOULU?.....	11
3.1 Pajakouluprojektin lähtökohta ja kohderyhmä.....	11
3.2 Pajakouluprojektin kuvaus ja toiminta-ajatus.....	12
3.3 Pajakoulu projektin päättymisen jälkeen.....	13
3.4 Erityisopetus ja sopeutumattomien oppilaiden opetus.....	15
4 OPETUSTYÖ JA SEN TOTEUTUMINEN PORIN PAJAKOULUSSA.....	17
4.1 Opetus osana yhteiskuntaa ja kasvatusta.....	17
4.2 Mitä opetustyö on Porin pajakoulussa?.....	18
4.3 Opetussuunnitelma ja sen toteuttaminen Porin pajakoulussa.....	21
4.4 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS.....	23
5 SOSIAALIPEDAGOGINEN TYÖ PORIN PAJAKOULUSSA.....	25
5.1 Sosiaalipedagogisen työn lähtökohdat.....	25

5.2 Etiikka ja moraalit osana kasvatusta ja opetusta.....	26
5.3 Nuorten syrjäytymisestä.....	28
5.3.1 Lapsen kaltoinkohtelu ja sen vaikutus syrjäytymiseen.....	30
5.3.2 Koulun merkitys lapsen syrjäytymisessä.....	31
5.3.3 Nuorten syrjäytymisen ehkäisystä.....	33
5.4 Sosiaalipedagogiikka Porin pajakoulun arjessa.....	34
6 MONIAMMATILLISUUS JA VERKOSTOYHTEISTYÖ PORIN PAJAKOULUN ARJESSA.....	37
6.1 Verkostoyhteistyön määrittelyä.....	37
6.2 Verkostoyhteistyö Porin pajakoululla.....	39
6.3 Verkoston kokoontuminen oppilashuoltoryhmänä.....	41
7 TOIMINNAN KEHITTÄMINEN TYÖSSÄ JAKSAMISEN NÄKÖKULMASTA..	44
8 YHTEENVETO.....	46
9 LOPPUSANAT.....	47
LÄHTEET.....	49
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihe on Porin pajakoulun arki henkilökunnan näkökulmasta. Kiinnostuksemme kohteena on, millaista työtä henkilökunta pajakoulussa tekee, millaisia erityispiirteitä pajakoulussa työskentelyssä on. Alun perin tutustuimme pajakouluun opiskelijavaihtoa suunnitellessamme. Vietimme kolme kuukautta keväällä 2006 Sittardissa, Hollannissa, jossa tutustuimme pajakoulun kaltaiseen toimintaan, nuorten työ- ja oppikeskukseen. Kyseisellä keskuksella on kiinnostusta yhteistyöhön Porin pajakoulun kanssa. Ennen opiskelijavaihtoon lähtöä tutustuimme pajakoulun toimintaan, jotta osaisimme vertailla näitä kouluja keskenään. Tarkoituksenamme oli siis ottaa selvää molempien koulujen toiminnasta ja raportoida siitä molemmille osapuolille sekä Porissa että Sittardissa. Opiskelijavaihto toteutuu myös toisin päin, sillä Sittardin yhteistyökorkeakoulusta on ollut opiskelijoita Satakunnan ammattikorkeakoulussa, ja he ovat suorittaneet harjoittelunsa pajakoulussa.

Tutustuessamme pajakouluun ensimmäisen kerran syksyllä 2005, kiinnostuimme koulusta ja huomasimme sen tärkeän tehtävän nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Palatesamme opiskelijavaihdosta kerroimme kokemuksistamme pajakoulun henkilökunnalle, ja keskustelimme pajakoulun tärkeydestä ja kehitystarpeista. Henkilökunta halusi tuoda esiin pajakoulun kohderyhmän erityistarpeet sekä oman työnsä moninaisuuden ja vastuullisuuden. Näiden esiin nousseiden seikkojen perusteella aloimme suunnitella opinnäytetyötämme. Tavoitteenamme on siis nostaa henkilökunnan näkökulma esiin heidän tekemästään laaja-alaisesta työstä ja työhön annetuista riittämättömistä resursseista.

Aluksi kerromme työmme tavoitteesta ja käyttämistämme tutkimusmenetelmistä. Sen jälkeen kerromme, mikä Porin pajakoulu on, miten se on saanut alkunsa ja miten se on kehittynyt. Perehdymme pajakoulun toiminta-ajatuksen, sekä avaamme erityisopetuksen ja sopeutumattomien oppilaiden opetuksen käsitteitä. Näiden jälkeen käsittelemme opetustyötä yleisesti sekä sen toteutumista ja erityispiirteitä pajakoulussa. Avaamme

myös opetussuunnitelman ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman käsitteet. Tärkeä osa pajakoulussa tehtävää työtä on sosiaalipedagoginen osaaaminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja moraalikäytänteiden välittämiseksi. Pajakoulu tekee myös laajaa verkostoyhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Käsittelemme moniammatillisuuden tärkeyttä ja yhteistyön toteutumista pajakoululla. Lopuksi vielä pohdimme henkilökunnan työssä jaksamista ja toiminnan kehittämistä sen näkökulmasta.

Opinnäytetyötä tehdessämme pajakoulu oli muutoksen edessä. Sen tulevaisuus oli vaakaalaudalla, toiminnan jatkuminen oli epävarmaa. Kaupungin koulutoimen resurssit olivat riittämättömät, ja Porin kaupungin oli luovuttava joistakin toiminnoista. Pajakoulun osalta epävarma tilanne ratkesi loppukeväällä 2007 ja seuraavana syksynä sen toiminta jatkui samoissa tiloissa mutta uudella henkilökunnalla. Pajakoulun kohderyhmä on erittäin vaativa, eikä se tule toimeen ilman omaa opetusyksikköä ja heidän tarpeisiinsa vastaavia opetusmenetelmiä. Pajakoulun toiminta vaatii kuitenkin paljon resursseja, jotta asetetut tavoitteet voitaisiin saavuttaa. Viimeksi kuluneiden vuosien aikana pajakoululle annetut resurssit ovat olleet aivan liian vähäiset työn vaativuuteen nähden. Opinnäytetyöllämme pyrimme nostamaan esiin henkilökunnan tekemän työn laaja-alaisuutta ja henkistä kuormittavuutta, jotka osoittavat lisäresurssien tarpeen.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, millaisena pajakoulun arki näyttäytyy henkilökunnan työn kautta. Ensimmäisenä tehtävänäme aiheeseen perehtyessämme oli tutustua pajakoulun toimintaan ja historiaan, jonka jälkeen keskityimme henkilökunnan kokemuksiin ja näkemyksiin työstään. Tavoitteenamme oli siis löytää niitä tekijöitä, jotka määrittelevät pajakoulua opetusyksikkönä sekä siellä tehtävää työtä henkilökunnan näkökulmasta. Käyttämämme tiedonkeruumenetelmät ovat havainnointi, haastattelu ja valmiiden dokumenttien käyttö.

Vilkan (2006, 37-43) mukaan tarkkailevan havainnoinnin tavoitteena on pääasiassa oppia katsomalla tilanteita ulkopuolisen silmin. Hänen mukaansa havainnointi ei ole ainoastaan asioiden ja ilmiöiden näkemistä, vaan tietoista tarkkailua. Luonnollisessa ympäristössä tehtyjen havaintojen etuna on, että havainto tehdään siihen kuuluvassa asiayhteydessä. Havainnointi sopii tutkimuksiin, joissa tutkitaan ihmisten vuorovaikutusta toistensa kanssa ja nopeasti muuttuvia tilanteita, kuten lasten ja nuorten toimintaympäristöjä. Havainnointi on ainutkertainen tapahtuma, ja se sopii laadullisen tutkimuksen aineistonkeruutavaksi. Havainnointi voi olla ennalta jäsenneilyä, mutta myös hyvin vapaata ja toimintaan mukautunutta.

Hirsjärven (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 193-196) mukaan haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkitavan kanssa. Tämä tuo tutkimustilanteeseen joustavuutta ja luontevuutta. Haastattelussa tutkimuskohde nähdään subjektina, joka on aktiivinen osapuoli ja joka luo merkityksiä haastattelutilanteessa. Haastattelu tuo moniulotteista tietoa spontaanisti esiin tulevien asioiden kautta ja haastateltavan ilmeiden ja eleiden kautta. Haastattelutilanne on mah-

dollista rakentaa kunkin haastateltavan mukaan ja sitä kautta päästä haastateltavien kautta erilaisiin näkemyksiin ja vastauksiin. Haastattelussa on kuitenkin huomioitava aina virhelähteiden mahdollisuus, joka voi johtua niin haastattelijasta, haastateltavasta kuin itse tilanteestakin. Haastateltava voi esimerkiksi kaunistella totuutta antaakseen itsestään paremman kuvan. Haastattelussa on ratkaisevaa, miten haastatteliija osaa tulkita vastauksia sortumatta yleistämiseen.

Itse kerätyn aineiston lisäksi on mahdollista käyttää myös valmista aineistoa. Joihinkin tutkimusongelmiin on mahdollista saada vastauksia näiden aineistojen pohjalta, eikä kaikkea tietoa tarvitse siis kerätä itse. Valmiiden aineistojen tietoja voi täydentää vielä itse keräämällä lisäaineistoa. Valmiit aineistot voivat olla esimerkiksi virallisia tilastoja ja rekistereitä, tietokantoja sekä arkistojen materiaaleja. Valmiiden aineistojen käyttöön on suhtauduttava kriittisesti. Niiden luotettavuuteen on kiinnitettävä huomiota, sekä mietittävä tietojen vertailukelpoisuutta. Valmiita aineistoja käytetään tutkimuksissa melko vähän. Syynä voi olla esimerkiksi tiedon puute aineistojen olemassaolosta ja halu hankkia aineisto itse. (Hirsjärvi ym. 2004, 175-179.)

2.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutustuimme pajakoulun toimintaan viikon ajan kevättalvella 2007. Uuteen aiheeseen tutustuessa tarkkaileva havainnointi osoittautui hyödylliseksi tiedonkeruumenetelmäksi. Havainnointimme kohteena olivat oppituntien sisältö, nuorten käyttäytyminen, koulussa esiin tulevat mahdolliset yllättävät tapahtumat sekä henkilökunnan toiminta ja työtehtävät koulupäivän aikana. Käytännössä osallistuimme oppitunneille ja seurasimme tapahtumia sivusta tehden tarvittaessa muistiinpanoja. Tauoilla ja päivän päätteeksi kävimme keskusteluja henkilökunnan kanssa. Tutustumisjakson perusteella saimme tietoa pajakoulun erityispiirteistä sen verran, että oli mahdollista laatia tarkoituksenmukaiset kyselyt henkilökunnalle varsinaisen opinnäytetyön toteuttamiseksi.

Haastattelimme huhti-toukokuussa 2007 pajakoulun henkilökuntaa, johon kuului tuoloin kaksi opettajaa ja yksi koulunkäyntiavustaja. Haastattelut äänitimme nauhurille ja teimme haastattelutilanteissa myös muistiinpanoja. Haastattelimme kutakin työntekijää yksitellen ja yhden haastattelun kesto oli noin puoli tuntia. Litteroimme haastattelut ja saimme materiaalia kolmesta haastattelusta yhteensä 22 sivua. Luimme haastattelut läpi useaan kertaan, ja etsimme niistä yhtäläisyyksiä ja usein esiin tulleita asioita. Henkilökunnan tärkeimmiksi nostamien seikkojen perusteella löytyivät pajakoulun merkittävät piirteet, jotka siis ovat opinnäytetyömme tulokset, ja tuovat esiin koulun arkea. Sovimme haastattelut etukäteen, ja toimitimme kysymyslomakkeet (Liite 2) haastateltaville, joten heillä oli tilaisuus tutustua niihin etukäteen ja valmistautua kunnolla haastatteluun. Haastattelut sujuivat hyvin, vuorovaikutus tutun henkilökunnan kanssa oli välitöntä ja luottamuksellista. Haastateltavat antoivat myös luvan ottaa myöhemmin yhteyttä, jos on tarvetta tarkentaa joitakin seikkoja tai esittää lisäkysymyksiä. Opinnäytetyössämme haastattelut toimivat ensisijaisena lähdemateriaalina, koska tutkimuskohteemme on nimenaan pajakoulun toiminta henkilökunnan näkökulmasta.

Tärkeän osan aineistoa opinnäytetyön toteuttamisessa muodostavat valmiit dokumentit pajakouluprojektin eri vaiheista. Aineistona olemme käyttäneet Pajakouluprojektin hankesuunnitelma, Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleinen osa, sekä Pajaluokkien toimintaperiaatteet -dokumentteja. Kaikki aineisto on peräisin Porin kaupungin koulutusvirastosta. Projektin jälkeiseltä ajalta, jolloin pajakoulu on siis ollut pysyvä yksikkö Porin erityisopetuksessa, ei ole kirjallista materiaalia toiminnan jatkumisesta ja nykyisestä tilasta. Olemassa olevan aineiston perusteella olemme perehtyneet pajakoulun ideologiaan ja alkuvaiheisiin, kun taas haastatteluista selvisi koulun ajankohtaisempi tilanne.

3 MIKÄ ON PORIN PAJAKOULU?

3.1 Pajakouluprojektin lähtökohta ja kohderyhmä

Yläkouluikäisille suunnattu pajakoulutoiminta alkoi Porissa Euroopan sosiaalirahaston rahoittamana pajakouluprojektina. Pajakouluprojektin hankesuunnitelmasta käy ilmi, että Porissa toimi ennen pajakouluprojektin käynnistämistä kolme luokkamuotoista, yläluokkalaisille, sopeutumattomille nuorille tarkoitettua erityisopetuksen ESY-ryhmää. Nämä ryhmät oli sijoitettu eri kouluihin. Ennen pajakouluprojektin käynnistämistä Porissa toimi pajakoulu nimellä erityisluokka yhdeksännen luokan oppilaille. Hallinnollisesti tämä pajakoulu kuului Kuninkaanhaan yläasteen alaisuuteen. Pajakouluprojektin kohderyhmänä olevat sopeutumattomat nuoret eivät joko halua tai pysty työskentelemään normaalissa luokkaopetuksessa. Näiden nuorten joukossa oli yhä enemmän rikoksentekijöitä, he olivat syrjäytyneet sekä koulutyöstä että muusta yhteiskunnasta. Osa näistä oppilaista ei motivoitunut edes ESY-opetuksessa eli sopeutumattomille oppilaille suunnatussa erityisopetuksessa. Nuorten oireet lisääntyivät siinä määrin, että koulun keinot auttaa näitä nuoria olivat vähissä. Koulutoimen sosiaalityön resurssit syrjäytymisen ehkäisyyn olivat täysin riittämättömät. Oppilaiden psyykinen oireilu lisääntyi ja tämä näkyi ennen kaikkea käytöshäiriöiden lisääntymisenä.

Pajakouluprojektin hankesuunnitelman mukaan tämä akuutti tilanne oli lähtökohtana koululautakunnan nimeämän erityisopetuksen työryhmän esitykselle laajentaa pajakoulutoimintaa koskemaan myös seitsemännen ja kahdeksannen luokan oppilaita. Erityisopetuksen työryhmä totesi, että sopeutumattomien oppilaiden erityisopetus ei nykyisellään ole riittävä keino vaikeutuneen oppilasaineksen opettamiseksi, vaan ESY-opetusta tulee muuttaa toiminnallisempaan suuntaan. Tämä laajentamishanke nimettiin erilliseksi pajakouluprojektiksi, joka siis osa laajempaa erityisopetuksen kehittämishanketta.

Pajakouluprojektin hankesuunnitelmassa määritellään pajakouluprojektin kohderyhmä. Kohderyhmänä olivat erityisopetusta tarvitsevat yläluokkien oppilaat, jotka olivat syrjäytyneet koulutyöstä ja yhteiskunnasta. Laaja-alainen tai luokkamuotoinen erityisopetus ei ollut näille nuorille riittävä tai sopiva keino peruskoulun päättötodistuksen saamiseksi. Kevätlukukaudella 2002 pajakouluprojektin koulutussuunnittelija kartoitti yhdessä kuraattorien kanssa koko erityisopetusta tarvitsevan oppilasaineksen yläluokkien ja kuudesluokkalaisten osalta. Esiin nousseesta kolmenkymmenen oppilaan joukosta valittiin kaksikymmentä 7.-9. luokan oppilasta pajakouluprojektiin. Pajakouluprojektin ulkopuolelle jäi Kuninkaanhaan yläasteen pajakoulu, jossa aloitti seuraavana syksynä kymmenen 9.-luokkalaisten erityisoppilaan ryhmä, kuten aikaisempinakin vuosina.

3.2 Pajakouluprojektin kuvaus ja toiminta-ajatus

Pajakouluprojekti ja sen toiminta-ajatus on kuvattu Porin kaupungin koululaitoksen laatimassa Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleisessä osassa. Pajakouluprojekti oli Porin kaupungin koulutoimen erityisopetuksen yksikkö 7. -9. luokkalaisille sopeutumattomille oppilaille. Yksikössä toimi kaksi erityisopetusryhmää yhteensä 20 oppilaalle. Toiminnan suunnittelu aloitettiin 1.1.2002 koulutusvirastossa ja varsinainen opetus aloitettiin 14.8.2002 osoitteessa Itsenäisyydenkatu 47. Hallinnollisesti yksikkö kuului Porin suomalaisen yhteislyseon alaisuuteen. Virallisesti pajakouluprojekti päättyi 31.12.2004. Tämän jälkeen pajakoulu on jatkanut toimintaansa samassa osoitteessa ja se kuuluu edelleen Porin suomalaisen yhteislyseon alaisuuteen.

Porin kaupungin koululaitoksen laatiman Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleisen osan mukaan pajakouluprojektin tavoitteena oli löytää uusia ja vaihtoehtoisia tapoja toimia syrjäytymisvaarassa olevien erityisoppilaiden kanssa sekä kehittää yhteistyömahdollisuuksia eri viranomaisien välillä. Pajakouluprojektin tavoitteena oli myös muodostaa pysyvä, kokonaisvaltainen ja yhteisöllinen luokattomuuden periaatteita noudattava erityisopetuksen yksikkö, joka tukee perheiden kasvatustyötä. Yksikön oppilashuollolliseen

toimintaan kuului viranomaisyhteistyö ammattioppilaitosten, sosiaalitoimen, terveysviraston ja koulupoliisin kanssa. Pajakouluprojekti tarjosi nuorille uuden keinon suorittaa peruskoulu ja se tarjosi erilaisia mahdollisuuksia toiminnallisuuteen sekä työharjoitteluun laajemmin kuin perinteisessä luokkaopetuksessa. Pajakouluprojektin tehtävänä oli etsiä keinoja, joiden avulla oppilailla olisi mahdollisuus kehittää itseään monipuolisesti, löytää omat vahvuutensa ja syventää erityisosaamistaan sekä kasvattaa ja lisätä elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Erityisenä tavoitteena oli syrjäytymisen ehkäisy integroimalla syrjäytyneitä ja erityisopetusta tarvitsevia nuoria takaisin yhteiskuntaan työpaikkaopiskelun kautta.

3.3 Pajakoulu projektin päättymisen jälkeen

Pajakouluprojektin päättymisen jälkeen toimintaa on jatkettu pajakouluna. Pajakoulu toimii edelleen pajakouluprojektin aikaisten periaatteiden mukaisesti samoissa tiloissa kuin ennenkin mutta pienemmällä henkilökunnalla. Pajakouluprojektissa työskenteli kunakin lukuvuonna kaksi opettajaa, kuraattori, projektisuunnittelija ja kaksi koulunkäyntiavustajaa. Projektin päättymisen jälkeen pajakoulussa on työskennellyt lukuvuotta kohti kaksi opettajaa ja yksi, kaksi tai kolme avustajaa. Projektin päättymisen jälkeen pajakoulun kuraattorina on toiminut Porin suomalaisen yhteislyseon kuraattori.

Pajakoulun kohderyhmä on edelleen sama kun pajakouluprojektin aikana. Pajakoulun tehtävät ja tavoitteet ovat nekin edelleen samat, eli pajakoulu pyrkii ehkäisemään nuorten syrjäytymistä sekä koulutyöstä että yhteiskunnasta. Keväällä 2007 tekemistämme pajakoulun henkilökunnan haastatteluista kävi ilmi, että henkilökunta kokee yhdeksi merkittävimmäksi tavoitteekseen nimenomaan nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen. Tärkeiksi tavoitteiksi henkilökunnan haastatteluissa nousivat myös oppilaiden motivaation lisääminen opiskelua kohtaan sekä elämän hallinnan, vastuullisuuden ja itseohjautuvuuden opettaminen oppilaille. Tärkeänä henkilökunta koki niin ikään peruskoulun oppimäärän suorittamisen ja oppilaiden toiselle asteelle siirtymisen. Pajakoulussa pyri-

täänkin huolehtimaan ammatinvalinnan ohjauksesta sekä työelämään ja eri koulutusaloihin tutustumisesta. Henkilökunta koki tärkeäksi roolikseen vastuullisena aikuise-
na toimimisen oppilaiden elämässä. Oppilaat hakivat usein vastuullista ja luotettavaa aikuista henkilökunnasta, ongelmia elämässään kohdatessaan oppilaat kääntyivät usein heidän puoleensa.

Projektin päätyttyä pajakoulun resurssit ovat pienentyneet huomattavasti, niin henkilökunnan kuin rahoituksenkin osalta. Samalla oppilasmäärä on pienentynyt vain hieman. Koulun oppilasmäärä on projektin päättymisen jälkeen vaihdellut, keskimäärin oppilaita on ollut 15-20 lukuvuotta kohti. Osa oppilaista on pajakoulussa koko kolmen vuoden ajan, osa puolestaan yhden lukuvuoden, esimerkiksi kertaamassa yhdeksännen luokan. Oppilaita saattaa tulla myös kesken lukuvuoden tai he saattavat siirtyä muualle kesken lukuvuoden. Näissä tapauksissa on usein kyseessä huostaanotettu ja eri paikkakunnalle sijoitettu nuori. Henkilökunta on kokenut että lukuvuoden 2006-2007 aikana oppilailta on ollut enemmän psyykkisiä ongelmia kun aikaisempina vuosina. Oppilaiden psyykkiset ongelmat ja paha olo ovat konkreettisesti näkyneet jokapäiväisessä koulutyössä muun muassa aggressiivisena käyttäytymisenä ja välinpitämättömyytenä itseä, opiskelua ja muita oppilaita kohtaan. Psyykkisten ongelmien vuoksi yksi oppilas on lukuvuoden 2006-2007 aikana ollut hoitojaksolla Harjavallan sairaalassa nuorisopsykiatrian osastolla. Oppilaiden ja heidän perheidensä kasvaneet ongelmat ovat näkyneet myös niin, että henkilökunta on ollut edellisiä vuosia enemmän yhteydessä sosiaalitoimen lastensuojeluun.

Resurssien pieneneminen on johtanut siihen, että pajakoulun opettajat vastaavat kaikesta työstä pajakoulussa. Opetustyön lisäksi tähän kuuluu suunnittelutyö, yhteistyö eri tahojen kanssa ja sosiaalipedagoginen työ nuorten hyväksi. Pajakoulun yhteistyötahoja ovat mm. oppilaiden vanhemmat, sosiaalitoimi ja lastensuojelu, koulukuraattori, koulupoliisi sekä työelämän ja ammattikoulutuksen edustajat. Pajakoulun henkilökunta on ollut myös tarvittaessa yhteydessä pajakoulun entisiin oppilaisiin, nuorisopsykiatrian yksikköön ja nuorten vastaanottoryhmään. Henkilökunta kokee, että yhteistyö eri tahojen kanssa on aikaa vievää ja oppilaiden tilanteet ja ongelmat ovat haastavia. Nämä vaativat

tilanteet kuormittavat henkilökuntaa ja tekevät heidän työstään erityisen raskasta ja haastavaa.

3.4 Erityisopetus ja sopeutumattomien oppilaiden opetus

Peruskoulun erityisopetuksen toteuttaminen edellyttää huomattavia erityisjärjestelyjä yleisopetukseen nähden. Erityisopetus on yleisopetusta yksilöllisempää opetusta ja se voidaan järjestää oppilaan tarpeista riippuen joko osa-aikaisena eli laaja-alaisena, tai luokkamuotoisena. Porin kaupungin koululaitoksen laatimasta Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleisestä osasta käy ilmi, että lieviä oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia omaavan oppilaan opetus järjestetään siten, että ainoastaan osa opetuksesta annetaan erityisopetuksena eli osa-aikaisena erityisopetuksena omassa lähikoulussa. Tällöin opetus tapahtuu yleisopetuksen yhteydessä tukitoimenpiteitä hyväksi käyttäen erityisopettajan ja yleisopetuksen opettajan yhteistyönä. Opetuksen järjestämistä yleisopetuksen luokalla eli integraatiota harkitaan myös silloin, kun oppilaalla on edellä mainittuja suurempia vaikeuksia. Tällöin edellytetään, että olosuhteet yleisopetuksen luokalla ovat oppilaan oppimisen kannalta suotuisat ja että tarpeelliset tukitoimet voidaan toteuttaa. (Kivirauma, Rinne & Klemelä 2004, 26.)

Luokkamuotoinen erityisopetus tarkoittaa opetusta, joka järjestetään yleiskoulun yhteydessä olevalla erityisluokalla tai erityiskoulussa. Pajakoulu tarjoaa siis luokkamuotoista erityisopetusta. Oppilas siirretään erityisopetukseen, mikäli hänelle ei voida muuten antaa opetusta esimerkiksi vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästymän tai tunne-elämän häiriön vuoksi. Pajakoulun oppilaat on siirretty erityisopetukseen ja Pajakouluun tunne-elämän häiriöiden ja yleisopetukseen sopeutumattomuuden vuoksi. Erityisopetukseen siirretyille oppilaille on laadittava perusopetuslain 17§ (628/1998) mukaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS. Perusopetuslain 17§ (628/1998) mukaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen huoltajien kanssa, ja sen tehtävänä on jäsentää oppilaan

tarvitsemia tukitoimenpiteitä sekä ohjata oppilas henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamiseen. (Kivirauma ym. 2004, 26-27.)

Hallinnollisella päätöksellä tunne-elämän häiriöistä kärsivä, sopeutumisvaikeuksissa oleva oppilas voidaan siirtää erityisopetukseen. Tässä tapauksessa opetus järjestetään integroidusti, osittain integroidusti tai erityisluokalla. Porin kaupungin koulutoimen tarjoama vaihtoehto tunne-elämän häiriöistä kärsivälle oppilaalle on oppilaan siirtyminen pajakouluun. Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleisen osan mukaan pajakoulu on tarkoitettu oppilaille, joille oman koulun laaja-alainen ja osa-aikainen erityisopetus eli klinikkaopetus ei ole riittävä keino päättötodistuksen saamiseksi.

Sopeutumattomien oppilaiden ESY-opetuksessa noudatetaan usein yleistä, kunnassa tai koulussa käytössä olevaa opetussuunnitelmaa, ottaen huomioon oppilaan yksilölliset opiskeluedellytykset. ESY-opetusta tarvitsevilla oppilailla opiskelu yleisopetuksessa es-tyy tunne-elämän häiriöiden tai muiden sopeutumishäiriöiden takia. Oppilas saattaa olla hyvin levoton ja oppiminen ei edisty tai jopa taantuu. Sopeutumisongelmat saattavat johtua itsetunto-ongelmista. Tilanteessa, jossa oppilaan opiskelu ei pitkään aikaan edis-ty, ja jossa hän saa kielteistä palautetta käyttäytymisestään, hänen itsetuntonsa heikke-nee entisestään. Opetuksellisten tavoitteiden ohella ESY-opetuksessa pidetäänkin tär-keänä terveen itsetunnon kehittämistä. Pajakoulun oppilailla on vaikeuksia sopeutua koulun perinteisiin, tiedollisia valmiuksia korostaviin työtapoihin, ja sen vuoksi he ovat vaarassa syrjäytyä koulutyön ja yhteiskunnan tapojen ulkopuolelle. Tämä käy ilmi Paja-kouluprojektin opetussuunnitelman yleisestä osasta. Oppilaan sopeutumattomuus ilme-nee esimerkiksi runsaina poissaoloina, passiivisuutena, häiritsevänä käyttäytymisenä tai negatiivisena asenteena koulua ja opettajia kohtaan. (Ekebom, Helin & Tulusto 1989, 67-68.)

Oppilaan siirtäminen erityisopetukseen edellyttää huoltajan suostumusta. Pajakouluprojektin opetussuunnitelman yleisen osan mukaan päätöksen oppilaan siirtämisestä sopeu-tumattomien oppilaiden opetukseen tekee koulutuslautakunta, ja sijoituspaikkana Poris-

sa on tällöin pajakoulu. Alaluokkien erityisopetuksesta yläluokille siirtyviä oppilaita voidaan myös ottaa pajakoulun oppilaitseksi, mikäli heidän integroitinsa yleisopetukseen ei ole mahdollista.

4 OPETUSTYÖ JA SEN TOTEUTUMINEN PORIN PAJAKOULUSSA

4.1 Opetus osana yhteiskuntaa ja kasvatusta

Opetus ja ohjaus ovat Peltosen (2004, 76-77) mukaan keskeisiä menetelmiä kasvatuksessa. Ne ovat tavoitteellista toimintaa, jonka avulla pyritään ohjaamaan oppijan oppimista haluttuun suuntaan. Opetus on yleensä vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa opettajana voi toimia toinen ihminen tai esimerkiksi luonto ja ympäristö. Oppiminen tapahtuu toisinaan huomaamatta esimerkiksi kirjoja lukemalla tai televisiota katsomalla, opettaa voi myös itse itseään oppimateriaalin avulla. Ihminen joutuu koko elämänsä ajan opettamisen ja oppimisen kohteeksi.

Opetus on yhteiskunnallista toimintaa, jonka tavoitteena on kehittynyt ja tasapainoinen persoonallisuus. Tavoitteena on siirtää yhteiskunnan normit, arvot, perinteet ja kulttuuri tuleville sukupolville. Opetuksen onnistuminen riippuu suuresti siitä, miten yhteiskunta opetusta arvostaa ja kuinka paljon siihen ollaan valmiita sijoittamaan voimavaroja. Yhteiskunnan keino säädellä opetusta on sen laatimat valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Valtakunnallisilla opetussuunnitelman perusteilla varmistetaan eri oppilaitosten opetuksen ja ammatillisten valmiuksien yhtenevä taso. Koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa korostuu kuitenkin erilaisuus, vapaus ja yksilöllisyys. Nämä ovat arvoja, joita nykyinen, moniarvoinen yhteiskunta suosii. (Peltonen 2004, 76-77.)

4. 2 Mitä opetustyö on Porin pajakoulussa?

Tekemissämme henkilökunnan haastatteluissa esiin nousi opetustyöstä kysyttäessä neljä pajakoulun opetustyöhön liittyvää ulottuvuutta, jotka määrittävät siellä tehtävää opetustyötä. Ensimmäinen ja tärkein näistä opetustyötä pajakoulussa määrittävistä tekijöistä on se, että jokaisen pajakoulun oppilaan kohdalla pyritään peruskoulun oppimäärän suorittamiseen ja peruskoulun päättötodistuksen saamiseen. Toinen merkittävä opetustyön alue pajakoulussa on opiskelurytmin muodostuminen jokaiselle oppilaalle. Kolmannen opetustyön ulottuvuuden muodostaa opetuksen suunnittelutyö. Neljäs tekijä, joka määrittää opetustyötä pajakoulussa on se, että pajakoulun opettajat opettavat luokilleen kaikki oppiaineet kotitaloutta lukuun ottamatta.

Haastatteluissamme pajakoulun henkilökunta nosti tärkeimpänä työalueenaan esiin varsinaisen opetustyön. He kertoivat, että päällimmäisenä tavoitteena jokaisen oppilaan kohdalla on peruskoulun oppimäärän suorittaminen ja päättötodistuksen saaminen. Opetus pajakoulussa noudattaa Porin suomalaisen yhteislyseon koulun opetussuunnitelmaa, tosin sitä mukautetaan kunkin oppilaan tarpeita vastaaviksi. Haasteiksi opetustyössä henkilökunta mainitsee oppilaiden motivaation ylläpitämisen opiskelua kohtaan, asioiden kertaamisen useaan otteeseen sekä oppilaiden erilaisten oppimistyylien huomioimisen opetustyössä.

Oppilaiden motivaatiota ja kiinnostusta opiskelua kohtaan henkilökunta kertoi pyrkivänsä ylläpitämään lähestymällä aiheita nuorten elämän ja käytännön kokemusten kautta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi matematiikan tunnilla sitä, että laskut saattavat liittyä nuorten rahan käyttöön ja heitä kiinnostaviin raha-asioihin. Nuorten motivaatiota opiskelua kohtaan pyritään lisäämään myös pienryhmäopetuksella, jossa ei ole kiire siirtyä aiheesta toiseen ja jossa kullakin oppilaalla on mahdollisuus saada tarvittaessa henkilökohtaista opetusta joko opettajalta tai koulunkäyntiavustajalta. Henkilökunta kertoikin, että oppitunneilla käytyjä asioita kerrataan usein moneen otteeseen.

Pajakoulun oppitunneilla pyritään harjoittelemaan ja käyttämään erilaisia opetusmenetelmiä, jotta saavutettaisiin parhaat mahdolliset oppimistulokset. Osa opiskelusta on itsenäistä työskentelyä, joskus painotetaan puolestaan ryhmätyöskentelyä. Peltosen (2004, 98-100) mukaan itsenäisessä työskentelyssä on kyse avoimesta oppimisesta, opiskelija siis hakee itse tietoa tai suorittaa annettua tehtävää. Itsenäisessä työskentelyssä oppilas etsii itse materiaalinsa ja tutustuu siihen itseohjautuvasti. Itsenäisen työskentelyn vastakohta, ryhmätyöskentely, alkaa sillä, että valitaan aihe, jota ryhmä alkaa työstää. Ryhmä tutustuu yhdessä aiheeseen, laatii aikataulun ja työnjaon. Eri ryhmien tuotokset esitellään yleensä muulle luokalle yhteisessä tilaisuudessa. Peltonen (2004, 98-100) kertoo ryhmätyöskentelyn olevan monipuolisesti kehittävää ja se on yleisesti keskiasteen oppilaitoksissa käytössä oleva oppimisen muoto.

Haastatteluissamme pajakoulun henkilökunta kertoi, että opettajajohtoisen luennoinnin vastapainona opiskelu tapahtuu toisinaan koko ryhmän kesken vuorovaikutteisesti keskustellen. Peltosen (2004, 98-100) mukaan luentotyypillisessä opetuksessa opettajan käyttämien kalvojen ei tulisi olla liian valmiita, vaan ainoastaan runkoja, joita opiskelijat voisivat itse täydentää. Opiskelija saattaa tarvita ohjausta siitä, miten luennosta tehdään muistiinpanoja eli miten siitä saadaan mahdollisimman paljon irti. Luennon aikana oppilaille tulee antaa mahdollisuus kysyä kysymyksiä, jos jokin asia jää epäselväksi. Käsitekartan eli mind mapin teko saattaa olla oiva tapa tehdä muistiinpanoja ja jäsentää kokonaisuuksia. Luennoilla tulisi välttää valmiiden monisteiden antamista oppilaille, sillä ne tavallisesti passivoivat oppilaat pintapuoliseen silmäilyyn. Pajakoulussa erilaisilla opiskelutavoilla ja tehtävillä pyritään myös siihen, että kullekin oppilaalle löytyisi mieleinen tapa opiskella, eikä opiskelusta tulisi yksipuolista ja epäkiinnostavaa.

Pajakoulun henkilökunta nosti haastatteluissamme toiseksi tärkeäksi opetustyön alueeksi opiskelurytmin muodostamisen. Useille oppilaille on ennen pajakouluun siirtymistä tuottanut ongelmia koulurytmin löytäminen: aamulla kouluun herääminen, tunneilla työskentely välituntien ja ruokatunnin jaksottamana sekä koulun päätyminen ja sen jälkeen vapaa-ajan aloittaminen. Opiskelurytmin löytymisen kautta nuoret oppivat vastuullisuutta ja säännöllisyyttä. Opiskelurytmin puuttuminen aiheuttaa usein myöhästymisiä

koulusta. Pajakoulun pieni oppilasmäärä ja luokkakoko mahdollistavatkin sen, että henkilökunta voi tarvittaessa soittaa myöhässä olevalle oppilaalle välittömästi koulun alettua ja herättää tämän kouluun.

Opetustyöhön pajakoulussa kuuluu myös opetuksen suunnittelutyö, oppituntien sisällön suunnittelu. Henkilökunta kertoi, että suurimmaksi osaksi opetus ja oppituntien sisältö toistaa samaa kaavaa vuosittain. Haastavaa suunnittelutyöstä tekee se, että tunneilla on usein mahdotonta edetä ennakolta tehdyn suunnitelman mukaisesti. Asioiden kertaaminen saattaa viedä ennakkoon suunniteltua enemmän aikaa, myös oppilaiden motivaation ylläpitäminen on otettava huomioon. Henkilökunnan on osattava joustaa tunnin sisältöä koskevilla suunnitelmissaan, samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että opetussuunnitelman mukaiset tavoitteet täyttyvät. Lisähaasteen tuntien suunnitteluun asettavat yllättävät tilanteet, joissa opettajan on lähdettävä selvittämään oppilaan asioita vaikkapa poliisin tai sosiaalitoimen kanssa ja koulunkäyntiavustajan on astuttava opettajan saappaisiin.

Opetustapahtumaa suunniteltaessa tulee ottaa huomioon monia seikkoja. Ensiksi tulee miettiä opetuksen kohde: minkä ikäisiä oppijat ovat ja mitkä ovat heidän aikaisemmat tietonsa ja taitonsa. Suunnittelussa tulee lisäksi ottaa huomioon opetuksen tavoitteet eli mihin sillä pyritään, ja opetuksen orientaatioperusta eli opetuksen aihe, sen osat ja vaiheet, opetuksen eteneminen ja sen arviointi. Opetuksen eri vaiheita ovat muun muassa oppilaiden motivointi, aiheeseen orientointi, uuden asian opetus, vanhan kertaus, harjoittelu ja tiedon soveltaminen. Opetustapahtuma ei etukäteen tehdystä suunnittelusta huolimatta aina etene halutulla tavalla. Opetustilanteessa saattaa tapahtua jotain yllättävää, oppilaat saattavat kaivata enemmän haastetta tai motivointia, kun on ennakolta suunniteltu. Suunnitelma ei siis saa sitoa opetusta, vaan opetuksen tulee muokkautua aina tilanteeseen sopivaksi. (Peltonen 2004, 94-96.)

Henkilökunta kertoi haastatteluissamme, että pajakoulussa opettajat opettavat omalle luokalleen kaikki oppiaineet lukuun ottamatta kotitaloutta. Haastatteluissamme muutos-

ehdotuksia kysyttäessä nousi esiin ajatus mahdollisuudesta parantaa oppilaiden oppimistuloksia käyttämällä aineenopettajia. Tällöin oppilaille taattaisiin asiantunteva opetus joka oppiaineessa. Toisena mahdollisuutena parantaa oppilaiden oppimistuloksia henkilökunta näki omaan aineenhallintaansa syventymisen ja sen parantamisen. Kokonaisuudessaan pajakoulun henkilökunta koki ensisijaiseksi tehtäväkseen opettajina ja koulunkäyntiavustajana nimenomaan opetustyön. Jotta pelkästään opetustyöhön voisi keskittyä, tulisi resursseja lisätä siten, että oppilashuoltoon liittyvät asiat siirtyisivät hoidettaviksi muille henkilöille, kuten kuraattorille.

4.3 Opetussuunnitelma ja sen toteuttaminen Porin pajakoulussa

Opetussuunnitelman avulla yhteiskunta pyrkii määrittelemään koulutuksen tavoitteet ja takaamaan koulutukselle asettamiensa tavoitteiden toteutumisen. Opetussuunnitelman laadinnassa pyritään yhdistämään systemaattinen opetussuunnitelma ja oppilaskeskeinen opetussuunnitelma niin, että otetaan huomioon sekä oppiaineiden tarpeet että oppilaiden omat kehitykselliset tarpeet. Suomen koulutusjärjestelmässä opetussuunnitelmaan on yhdistetty hallinnollista päätöksentekoa, jonka tavoitteena on koulutuksen yhtenäisyys, sekä pedagogista päätöksentekoa, jonka tavoitteena puolestaan on oppilaiden yksilöllinen kehittäminen. Opetussuunnitelmaa laadittaessa kunnan rooli on tärkeä, sillä opetussuunnitelma ilmaisee paikallisen päättäjän koulutuspoliittista tahtoa osana valtakunnallista koulutuspolitiikkaa. Valtakunnallisen ohjeistuksen ollessa väljä on kouluilla parhaat mahdolliset edellytykset itse täsmentää oman työnsä tavoitteita sekä määrittää sen sisältöä ja menetelmiä. Perusopetuslaki antaa mahdollisuuden, että kunnan järjestämässä opetuksessa opetussuunnitelma voidaan hyväksyä joko kunta- tai koulukohtaisena tai osittain koko kuntaa koskevana ja osittain koulukohtaisena. Koulukohtaisten opetussuunnitelmien tekeminen kuuluu miltei jokaisen oppilaitoksen toimintaan. (Peltonen 2004, 83; Valanne 2002, 59-61.)

Kaikkeen opetukseen kuuluu tavoitteellisuus. Koulukohtaiset tavoiteohjelmat sisältyvät opetussuunnitelmaan. Opetussuunnitelmien makrotason tavoitteet pohjautuvat valtakunnalliseen ja kansainväliseen tavoitetasoon, YK:n ihmisoikeuksien julistukseen, EU:n direktiiveihin sekä kansalliseen lainsäädäntöön ja sen määrittämiin opetussuunnitelmien perusteisiin. Mikrotason tavoitteet opetussuunnitelmissa ovat puolestaan koulukohtaisia. Ne määrittävät ryhmäkohtaisia opetussuunnitelmia, opintokokonaisuuksia ja yksilöllisiä opetussuunnitelmia. Opetussuunnitelmia on muutettava jatkuvasti yhteiskunnan ja työelämän vaatimusten muuttuessa. Vaikeaa opetussuunnitelman laatimisessa onkin päättää mitä siihen otetaan mukaan ja mitä siitä jätetään pois. On kuitenkin olemassa joitakin periaatteita, joiden mukaan opetussuunnitelmaa laaditaan. Opetussuunnitelmassa tulisi näkyä tietyt filosofiset periaatteet. Näitä ovat muun muassa ihmisyyys, yhteiskunnallisuus, oppiminen sekä opetus ja kasvatus. Ihmisyyys käsittää tasavertaisuuden, riippumattomuuden, itsestään vastuun ottamisen ja yhtäläisten mahdollisuuksien antamisen kaikille. Yhteiskunnallisuuteen kuuluvat monikulttuurisuus, poliittiset vaikutusmahdollisuudet, kommunikaatiosysteemit jne. Oppimisen periaate sisältää muun muassa tietoperustan, ammatillisuuden, monitieteisyyden ja tutkimuksen käsitteet. Opetus ja kasvatus –osioissa puolestaan tulisi näkyä oppijan ja opettajan ominaisuudet, opetusmenetelmät ja –tyylit sekä oppimisympäristö. (Peltonen 2004, 83-84.)

Opetushallituksen vuonna 1994 vahvistamien opetussuunnitelman perusteiden pohjalta jokainen koulu Porissa on laatinut oman opetussuunnitelmansa. Opetussuunnitelmassa otetaan huomioon koulun omat lähtökohdat ja resurssit. Tavoitteena opetussuunnitelmissa on toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla hyvää oppimista. Opetussuunnitelmissa näkyvät koulujen arvot ja toiminta-ajatus, yleiset kasvatustyön ja opetuksen tavoitteet, koulussa noudatettava tuntijako ja kieliohjelma, koulun toimintakulttuurin ja työtapojen kuvaus, ainekokonaisuuksien toteuttaminen, valinnaisaineiden opetus, tavoitteet oppilaiden käyttäytymiselle, kodin ja koulun yhteistyö, yhteistyö muiden tahojen kanssa, erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus sekä oppilashuollon suunnitelma ja siihen liittyvän yhteistyön järjestäminen. Kunkin opettajan oma filosofia ja oppimiskäsitys määrittelevät viime kädessä sitä, millaiseksi opetussuunnitelma käytännössä muodostuu. (Peltonen 2004, 86; Opetussuunnitelmat peruskoulussa.)

Pajakoulussa noudatetaan Porin suomalaisen yhteislyseon koulun opetussuunnitelmaa. Tämä opetussuunnitelma antaa raamit pajakoulussa tehtävälle opetustyölle, se siis toteutuu pajakoulussa ottaen huomioon oppilaiden yksilölliset tarpeet. Opetussuunnitelma luo pohjan, minkä varaan pajakoulun henkilökunta opetusta rakentaa. Tuntijako pajakoulussa on miltei sama kuin yleisopetuksessa, ainoastaan teknisentyön tunteja on hie- man enemmän. Muiden oppiaineiden kohdalla opetussuunnitelman määrittämät minimi- tuntimäärät täyttyvät pajakoulussa. Suurin ero yleisopetukseen verrattaessa onkin ehkä se, että pajakoulussa opetuksessa on mahdollista joustaa enemmän kuin yleisopetuksen puolella. Taukoja esimerkiksi voidaan pitää silloin kun ne tuntuvat ajankohtaisilta, sil- loin kun oppilaiden keskittymiskyky alkaa loppua ja oppilaat alkavat vaikuttaa levotto- milta. Opetuksessa joustaminen tulee esiin myös silloin, kun tietyssä aiheessa viivytään niin pitkään, että jokainen oppilas ehtii sisäistää käsitellyn asian.

4.4 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS

Jokaiselle oppilaalle, joka on otettu tai siirretty erityisopetukseen, on laadittava henkilö- kohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS. Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa kaikki oppimäärät voidaan mukaut- ta. Mukautetuilla oppimäärillä tarkoitetaan erityisopetukseen erikseen hyväksytyjä oppimääriä, jotka poikkeavat yleisopetuksen oppimääristä. HOJKS laaditaan yhteistyös- sä huoltajien kanssa moniammatillisena yhteistyönä. Kaikilla oppilailla, joilla on HOJKS, on myös erityisopetuksen mukainen erityisopetuspäätös. Jos erityisopetuksessa olevan oppilaan kohdalla on päätetty joidenkin tai kaikkien oppimäärien mukauttami- sesta on oppilaan tavoitetaso näissä oppiaineissa vähäisempi kuin yleisen opetussuunni- telman mukaan opiskelevilla. Tällöin oppilaan suorituksia arvioidaan henkilökohtaises- sa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa määriteltyihin oppilaan omiin ta- voitteisiin perustuen. (Valanne 2002, 65-66.)

HOJKS-prosessi alkaa jo silloin, kun siirtymistä erityisopetukseen vasta harkitaan ja se jatkuu niin kauan kun oppilas on erityisopetuksen piirissä. HOJKS laaditaan oppilaan huoltajan ja asiantuntijoiden kanssa yhteistyössä ja sitä seurataan erityisesti koulutuksen nivelkohdissa oppilaan siirtyessä kouluasteelta toiselle, tai luokasta tai koulusta toiseen. Vastuu suunnitelman mukaisesta toiminnasta on tällöin sekä lähettävällä että vastaanottavalla koululla. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan HOJKS:n tulee sisältää seuraavat asiat. Siinä tulee olla kuvaus oppilaan valmiuksista ja nykyisestä suoritustasosta, opetuksen pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteet ja sisällöt tai opetuksessa noudatettava erityinen opetussuunnitelma, kuvaus oppilaan opetuksen järjestämisestä yleisopetuksen ja/tai erityisopetuksen ryhmässä, opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut sekä erityiset apuvälineet ja kommunikointitavat, seurannan järjestäminen ja siitä vastaavat henkilöt sekä oppilaan arvioinnin perusteet. Nämä opetushallituksen määrittämät periaatteet antavat kouluille väljät puitteet laatia henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevia suunnitelmia. Oppilaan käytöshäiriöiden ollessa syy hänen oppimis- ja opiskeluvaikeuksiinsa, tulee hänellä laadittavan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman kohdentua näiden käytöshäiriöiden poistamiseen. (Valanne 2002, 67-69.)

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman avulla opettajat pystyvät tarjoamaan jokaiselle oppilaalle yksilöllisiä, kunkin tarpeita vastaavia opetuspalveluja. Henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa laadittaessa tulisi moniammatillisen HOJKS-työryhmän ensimmäiseksi laatia oppilaalle opetukselliset päämäärät ja lyhyen aikavälin tavoitteet oppilaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Seuraavaksi työryhmässä käydään keskustelua mahdollisista lisä- ja tukipalveluista, joiden avulla mahdollistetaan oppilaan opiskelu yleisopetuksessa tai maksimoidaan oppilaan integraatio mahdollisuudet. Työryhmän tulisi myös keskustella oppilaan sosiaalikäyttäytymisen tasosta: voidaanko oppilaan opiskelua edesauttaa positiivista käyttäytymistä tukevilla vahvistusmenetelmillä ja luokkatovereiden myötävaikutuksella. Kolmanneksi HOJKS-työryhmä dokumentoi prosessin ja ne tekijät, jotka vaikuttavat opetusmuotosijoitukseen. Viimeiseksi päätetään seurannasta, aikatauluista ja vastuuhenkilöistä. HOJKS:n avulla on mahdollista parantaa oppilaan koulutusta ja oppimista, koska suunnitelmassa eritellään oppilaan senhetkiset oppimisedellytykset, vuosittaiset tavoit-

teet ja opetukselliset osatavoitteet. Jotta koko HOJKS-prosessista olisi hyötyä, ja jotta se kantaisi hedelmää, on sitä todella toteutettava käytännössä. (Valanne 2002, 74- 79.)

Jokaisella pajakoulun oppilaalla on henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, jonka pohjalta opetus kullekin oppilaalle rakennetaan. Henkilökunnan tehtävänä on päivittää suunnitelmia tilanteiden muuttuessa ja oppilaiden edetessä kohti tavoitteitaan. HOJKS:n pohjalta tehtävä oppilaiden arviointi on sekin henkilökunnan vastuulla. Haastatteluissa henkilökunta kertoi, että HOJKS -työskentely on haastavaa lähinnä resurssipulasta johtuen. Suunnitelmien läpikäyminen, niiden noudattaminen ja arviointi vievät paljon aikaa, ja tämä aika on pois varsinaisesta oppilaiden kanssa tehtävästä opetustyöstä.

5 SOSIAALIPEDAGOGINEN TYÖ PORIN PAJAKOULUSSA

5.1 Sosiaalipedagogisen työn lähtökohdat

Sosiaalipedagogiikan käsitteen määrittelyssä on määriteltävä erikseen sanat sosiaalinen ja pedagoginen. Pedagogiikka merkitsee yksinkertaisesti kasvatusta, mutta sosiaalisuus vaatii laajempaa tarkastelua. Yhtäältä sillä on yhteiskunnallinen merkitys, jolla erotellaan rodullisia, kielellisiä uskonnollisia ynnä muita ryhmiä. Toisaalta sosiaalinen viittaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja yhteisöllisyyteen. Kolmanneksi sosiaalisuus merkitsee solidaarisuutta, sosiaalista auttamista. Sosiaalipedagogiikka merkitsee siis kasvatusta, jossa tärkeiksi kohdiksi nousee yhteiskunnallisuus, yhteisöllisyys, vuorovaikutus ja sosiaalisen hädän lievittäminen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15-16.)

Hämäläisen (1999, 73) mukaan sosiaalipedagoginen työ kohdistuu sinne, missä ihmisen yhteiskunnallinen subjektius, osallistuminen ja osallisuus, sosiaalinen identiteetti, elämänhallinta ja täysipainoinen itsensä toteuttaminen yhteiskunnan jäsenenä ovat puutteellisesti kehittyneitä tai uhattuina. Syrjäytyminen uhkaa nyky-yhteiskunnassa yhä useampia yksilöitä eri elämänvaiheissa, ja tällaisten ryhmien parissa työskentely vaatii erityisosaamista. Sosiaalipedagogisessa työssä ei niinkään toimita tietyn kaavan mukaan vaan sovelletaan erilaisia ideoita ja periaatteita kuten toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä ja elämyksellisyyttä. Tällainen työote vaatii luovuutta ja herkkyyttä tilanteiden tulkitsemiseksi, mutta myös sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintatavan teorian ymmärtämistä ja toteuttamista. (Hämäläinen ym. 1999, 74-77.)

Sosiaalipedagogisessa ammatillisessa toiminnassa keskeistä on arkilähtöisyys, sosiaalinen diagnoosi, yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus (Ranne, Sankari, Rouhiainen-Valo & Ruusunen 2005, 16). Asiakkaan arjen ymmärtäminen edellyttää vuorovaikutusta arjessa, jossa kohdataan sosiaalisia ongelmia, ahdistusta ja toivottomuutta. Olennaista on saada asiakas tiedostamaan muutoksen tarve ja mahdollisuus omassa arjessaan. Sosiaalipedagogiikan ammattilainen tekee asiakkaan kohdatessaan sosiaalisen diagnoosin, eli huomioi asiakkaan sosiaalisen ympäristön ja ottaa sen huomioon ennen interventioita eli puuttumista tämän elämään. Sosiaalipedagogiseen ammatilliseen toimintaan liittyy pyrkimys integroida kohderyhmä yhteiskuntaan. (Ranne ym. 2005, 14.)

5.2 Etiikka ja moraalit osana kasvatusta ja opetusta

Etiikka ja moraalit ovat olennaisesti kasvatukseen kuuluvia asioita. Tirrin (1999, 25-27) määritelmän mukaan moraalit tarkoittaa arvoja tai normeja, instituutioita ja organisaatioita, jotka tietyissä kulttuurisissa yhteyksissä omaksutaan. Etiikka puolestaan nähdään moraalit koskevana teoreettisena pohdintana tai moraalit tutkimisena. Pedagogisesti toimiva opettaja joutuu usein tekemään opetuksen päämääriä ja tavoitteita koskevia valintoja. Nämä valinnat opettaja tekee tiedostaen ja tiedostamattomasti omaksumiensa

arvojen mukaan. Koulun edustamat arvot tulevat esiin opetussuunnitelmassa, tosin opettajan vastuu opetussuunnitelmatyössä kasvaa jatkuvasti. Vastuun kasvaessa opettajalla on yhä enemmän mahdollisuuksia itse vaikuttaa opetuksensa suunnitteluun ja toteutukseen. Tämä lisääntynyt autonomia opettajan työssä kasaa hänelle myös enemmän vastuuta oppilaista. Koulumaailmassa moraalinen ulottuvuus tulee esiin koulun toiminnassa, säännöissä ja opettajien omissa periaatteissa. Opettajien toiminta on usein tiedostamatonta, eikä sitä siis mielletä moraalin opettamiseksi. Tämän yleisen toiminnan kautta oppilaat kuitenkin omaksuvat suurimman osan koulun ja opettajan edustamasta moraalista. Moraaliopetus mielletään usein kuuluvaksi uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen, mutta todellisuudessa moraaliopeutus on osa jokaista koulussa opetettavaa ainetta, koska kaikkien aineiden sisältöä voidaan katsella oikean ja väärän näkökulmista. Jokainen opettaja opettaa siis moraalialta tahtomattaankin, tämän vuoksi olisi tärkeää, että opettajat tiedostaisivat arvokasvattajana olemisen osuuden omassa ammatissaan.

Koulujen antamaan suoranaiseen moraaliopeutukseen kuuluu opetussuunnitelmaan sisältyvä formaalinen moraaliopeutus. Koulun antamaan formaaliseen moraaliopeutukseen voidaan katsoa kuuluvaksi katsomusaineiden opetus eli uskonto ja elämäkatsomustieto. Moraaliopetuksessa pyritään usein selkiyttämään arvoja, annetaan tarvittavat käsitteet ja välineet eettisten kysymysten pohdintaan. Nykyiset opetussuunnitelmat korostavat kasvatukseen liittyvää eettistä näkökulmaa ja kannustavat pohtimaan moraalikysymyksiä kaikissa oppiaineissa. Koulun moraalikäsitteet näkyvät usein sen rituaaleissa ja seremonioissa. Koulujen juhlissa saatetaan tuoda esiin myönteisiksi koettuja hyveitä, kuten isänmaallisuus, kiitollisuus ja ylpeys. Koulun hyvän ilmapiirin muodostumisessa tärkeimmiksi ja olennaisimmiksi tekijöiksi ovat osoittautuneet koulujen ja opettajien omaksumat luokkahuonekäytännöt ja –säännöt, opettajien henkilökohtaiset ominaisuudet sekä opettajien tapa jäsentää ja esittää oppilaille opetettavat asiat. (Tirri 1999, 27-29.)

Pajakoulun henkilökunta pitää moraalien, sääntöjen, käytänteiden ja käytöstopojen opettamista oppilaille erittäin tärkeänä. Monella pajakoulun oppilaalla on takanaan repaleinen koti ja lapsuus, perhe on kohdannut työttömyyttä ja syrjäytymistä. Oppilaat ovat

kokeneet vanhempiansa avioeron ja perheen hajoamisen palasiksi tämän seurauksena. He ovat nähneet alkoholismia, rikollisuutta, väkivaltaa ja vähäosaisuutta. Näissä olosuhteissa moraaliopetus on jäänyt vähäiseksi. Näillä nuorilla ei ole ollut vastuuta kantavaa aikuista lähellään, tasapainoista roolimallia, johon samastua ja jonka tekemisistä ottaa mallia ja oppia. Nuorten vanhemmille moraalikysymykset saattavat olla toissijaisia asioita elämässä, heille ei ehkä aikanaan ole kukaan ollut opettamassa niitä. Pajakoulun oppilaat eivät välttämättä osaa erottaa oikeaa ja väärää toisistaan. Pajakoulun henkilökunnalla onkin siis suuri rooli moraalikäsitysten opettajina. He ovat usean oppilaan kohdalla niitä aikuisia, joihin nuori eniten luottaa ja joiden kanssa nuori viettää eniten aikaa. He ovat niitä aikuisia, jotka edustavat jonkinlaista pysyvyyttä nuorten elämässä, heistä nuorten on helppo ottaa mallia. Henkilökunta tiedostaa tärkeän roolinsa moraalin välittäjinä. He pyrkivätkin työssään siihen, että oppilaat omaksuisivat moraalikäsityksensä heiltä: käsityksen oikeasta ja väärästä ja ymmärryksen yhteiskunnan pelisäännöistä. Opetus pajakoulussa keskittyy tietoisesti moraaliopetukseen. Henkilökunnan arvoja välittyy nuoriin toki myös henkilökunnan sitä tiedostamatta.

5.3 Nuorten syrjäytymisestä

Syrjäytymisen käsite tuli suomalaiseen keskusteluun 1970-luvulla Ruotsista. Tuolloin syrjäytymisellä tarkoitettiin lähinnä työttömyyttä, työkyvyttömyyttä ja ennen aikaista eläkkeelle jäämistä. Myöhemmin syrjäytyminen on saanut myös muita merkityksiä: sillä viitataan yleisesti huono-osaisuuteen ja sen kasaantumiseen. Syrjäytymiskäsitteeseen liitetään usein työttömyys, köyhyys, ihmisten yksinäisyys ja lähiyhteisöjen heikentyminen. Syrjäytyminen on prosessi, johon olennaisesti vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet, joiden keskellä ihminen elää ja yrittää selvittää niiden tuomia ongelmia. Syrjäytymisprosessi vaihtelee ja on erilainen kunkin syrjäytyvän kohdalla. Syrjäytyvän ihmisen vallinnanmahdollisuudet ovat kaventuneet ja siteet yhteiskuntaan ovat heikentyneet. Ihmisen omat elämänhallintakeinot ja oma kokeminen vaikuttavat suuresti syrjäytymiskehitykseen. Viime vuosikymmenien aikana nuorten asema yhteiskunnassa on muuttunut ja muutosten kautta nuorten syrjäytymispaineet ovat lisääntyneet. Keskeisiä muutoksia

ovat olleet nuoruusajan pidentyminen, koulutuksessa tapahtuneet uudistukset, nuorten eriytyminen omaksi ikäryhmäkseen sekä sosiaalisen tuen ja kontrollin eriytyminen. (Liimatainen-Lamberg 1996, 9-10.)

Liimatainen-Lambergin (1996, 12) mukaan syrjäytymisessä on usein kyse jo lapsuudessa alkavasta kehityskaaresta. Nuorten syrjäytymisessä keskeinen merkitys on kodeilla ja perheiden lähiyhteisöillä. Lapsen syrjäytyminen voi alkaa kotona, jo ennen kouluikää, sieltä saatavan tuen heikentyessä. Lapsen ja nuoren lähiyhteisön murenemisen seurauksena on sosiaalisen tuen ja kontrollin väheneminen. Monen pajakoulun oppilaan kohdalla syrjäytyminen on alkanut jo lapsuudessa kotoa saatavan tuen jäätyä vähäiseksi. Pajakoulun oppilaiden perheissä syrjäytymistä on saattanut esiintyä jo monessa sukupolvensa, nuoret ovat siis ajautumassa vanhempiensa viitoittamalle tielle. Joidenkin oppilaiden vanhemmat ovat jo aikoinaan olleet erityisopetuksessa, tuolloin tosin puhuttiin klinikkaopetuksesta ja tarkkailuluokista. Pajakoulun nuoret ovat todellisessa vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta ja sen toiminnasta sääntöihin ja käytänteisiin sopeutumattomuutensa vuoksi. Usean pajakoulun oppilaan kohdalla heidän perheensä ja kotinsa eivät pysty tarjoamaan nuoren tarvitsemaa tukea, tällöin pajakoulun ja sen henkilökunnan merkitys tuen tarjoajina nousee erittäin merkittäväksi.

Liimatainen-Lamberg (1996, 12) kertoo, että kotona alkanut syrjäytymiskehitys voi koulussa jatkua lapsen kokiessa toistuvia epäonnistumisia ja hänen koulumenestyksensä ollessa heikkoa. Tämä puolestaan voi johtaa koulun keskeyttämiseen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Pajakoulu pyrkii katkaisemaan tämän syöksykierteen heikosta koulumenestyksestä koulun keskeyttämiseen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Pajakoulu pyrkii katkaisemaan nuorten syrjäytymisprosessin sen alkuvaiheessa ja oppilaat yleisopetusta paremmin huomioon ottavan opetuksen avulla sitomaan heidät osaksi yhteiskuntaa, sen täysivaltaisiksi jäseniksi. Syrjäytymisprosessi etenee Liimatainen-Lambergin (1996, 12) mukaan usein seuraavalla tavalla: vaikeudet alkavat kotona, koulussa tai sosiaalisessa toimintaympäristössä, tästä seuraa koulun keskeyttäminen tai siitä alisuoriutuminen, minkä seurauksena henkilöllä on huono työmarkkina-asema, tämän jälkeen tapahtuu täydellinen syrjäytyminen ja viimeisenä tapahtuu henkilön laitostumi-

nen tai eristäytyminen yhteiskunnasta. Täydelliseen syrjäytymiseen liittyvät työn viroksunta, kriminalisoituminen, sosiaaliavustuksilla toimeentulo, alkoholisoituminen tai muu vastaava marginalisoituminen.

5.3.1 Lapsen kaltoinkohtelu ja sen vaikutus syrjäytymiseen

Moninaiset yhteiskunnalliset muutokset ovat aiheuttaneet ongelmatilanteita perheissä. Perherakenteissa on tapahtunut muutoksia ja verkostot perheiden ympärillä ovat harvenneet. Työelämän muutokset, kuten työtahdin kiivastuminen, työsuhteiden epävakaisuus ja työttömyys ovat suuresti vaikuttaneet perheiden ja lasten elämäntyyliin. Lasten kasvuympäristöt ovat muuttuneet ja kasvatusyhteistyö ja tuen tarve ovat jatkuvasti lisääntyneet. Perheiden saama tuki ei aina vastaa todellista tarvetta ja seurauksena voi olla lasten kaltoinkohtelu. Tämän taustalla ovat usein perheiden ongelmat kuten päihteiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat, kasvatusvastuun laiminlyönti tai muut epäonnistuneet kasvatuksen ja lapsen kehityksen tukemisen vaikeudet. Lapsen kehitys saattaa häiriintyä jonkin olennaisen perustekijän puuttuessa. Esimerkiksi monipuolinen ravinto, vaatetus, lämpö, hygienia, älyllinen stimulaatio, aikuisen ohjaus, turvallisuus ja kiintymys ovat lapsen kehityksen kannalta välttämättömiä asioita. Huonosta kohtelusta ja laiminlyönnistä puhutaan silloin, kun tätä on tapahtunut pitkään ja se on vaikuttanut lapsen hyvinvointiin. (Peltonen 2004, 36-37.)

Emotionaalinen kaltoinkohtelu seuraa lapsen ja hoitajan välisen suhteen häiriintymisestä. Lapsi ei saa osakseen lämpimiä tunteita, hyväksyntää, pysyvyyttä ja turvallisuutta. Emotionaalinen kaltoinkohtelu ilmenee esimerkiksi jatkuvana kritiikkinä, sarkasmina, vihamielisyytenä, syyttelynä ja välinpitämättömyytenä lasta kohtaan. Jatkuva epäily, epäkypsä vastuun jättäminen lapselle, epärealistiset odotukset lapsen toiminnalle, ali- tai ylisuojelu, liian kova kuri ja kotiväkivalta ovat myös emotionaalisen kaltoinkohtelun muotoja. Fyysistä kaltoinkohtelua puolestaan on esimerkiksi ravistelu, liiallinen voiman käyttö lasta käsitellessä ja tahallinen riskin aiheuttaminen. Kaltoinkohtelua on myös

lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, jota voi tapahtua perhepiirissä tai kodin ulkopuolella. Kaltoinkohtelun seuraukset ovat lapsessa moninaiset. Lapsen ahdistus, alhainen itsetunto, kehityksen ja koulumenestyksen heikkeneminen ja mielenterveyden häiriöt ovat yleisiä seurauksia kaltoinkohtelusta. Kaltoinkohtelu saattaa aloittaa lapsen syrjäytymisprosessin. (Peltonen 2004, 37.)

Pajakoulun oppilaiden ongelmien ja heidän yleisopetukseen sopeutumattomuutensa taustalla on usein heidän perheensä ja siellä esiintyvät ongelmat. Oppilaiden perheissä esiintyy paljon työttömyyttä, huono-osaisuutta ja sosiaalitoimen asiakkuutta. Perherakenteet ovat monen oppilaan kohdalla muuttuneet kariutuneiden parisuhteiden myötä. Muutaman oppilaan perhe on ajautunut niin ongelmalliseen tilanteeseen, että nuori on huostaanotettu ja sijoitettu asumaan perheestään erilleen. Oppilaiden perheissä on esiintynyt päihteiden väärinkäyttöä, mielenterveysongelmia, rikollisuutta ja väkivaltaa. Näissä olosuhteissa lapsen kasvu turvallisessa ympäristössä, aikuisen ohjaus ja kiintymys eivät ole toteutuneet. Pajakoulun oppilaat ovat voineet kohdata huonoa kohtelua, laiminlyöntiä ja emotionaalista kaltoinkohtelua.

5.3.2 Koulun merkitys lapsen syrjäytymisessä

Koulun osuus lapsen kasvatustyössä alkaa lapsen mennessä kouluun, yleensä tämä tapahtuu sinä vuonna kun lapsi täyttää seitsemän vuotta. Koulunkäynti vaikuttaa suuresti lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Lapset eivät välttämättä koe koulua ensisijaisesti oppimispaikkana vaan koulu on paikka, jossa sosiaaliset suhteet saavat suurimman merkityksen. Jotta koulukasvatus voisi onnistua, olisi kodin ja koulun tehtävä tiivistä yhteistyötä. Vanhempainillat ja neuvottelut ovat tärkeitä yhteisten kasvatustavoitteiden saavuttamiseksi. Lapsen itsetunnon kehittämiseksi kodin lisäksi koululla on tärkeä rooli. Terveen itsetunnon omaava oppilas harvoin turvautuu epätoivottuun käyttäytymiseen huomion herättämiseksi. Lapsen sosiaaliset taidot tulevat esiin luokkatyöskentelyssä. Oppilaan epäonnistuessa sosiaalisissa suhteissa vaarantuu hänen tiedollinen

kasvatuksensa. Tämä voi laukaista itseään vahvistavan epäonnistumisen kierteen. (Peltonen 2004, 33-34; Liimatainen-Lamberg 1996, 12.)

Nuoren kehitystä suuntaa hänen selviytymisensä koulussa tiedollisesti ja taidollisesti sekä hänen sopeutumisensa koulun normeihin ja arvomaailmaan. Pajakoulun oppilaat eivät ole yleisopetuksessa sopeutuneet koulun edustamaan arvomaailmaan ja koulun normeihin. Peruskoulun yläluokille siirryttäessä lapsi kokee usein monia muutoksia niin itsessään kuin koulunkäynnissäänkin. Suurin osa lapsista tulee tuolloin murrosikään ja tällöin myös koulukasvatus kohtaa suuria haasteita. Monilla oppilailla on tässä muutoksen vaiheessa vaikeuksia itsensä ja ympäristönsä kanssa. Murrosiässä itsenäistytään ja kokeillaan omia rajoja. Ongelmia syntyy helposti niin vanhempien suhteen kun koulussakin, jopa virkavalta koetaan uhkana. Nuoret saattavat hakea turvaa jengeistä varsinkin silloin jos välit kotiin ovat huonot tai kokonaan katkenneet. Jengien myötä nuoren elämään saattaa tulla mukaan päihteiden väärinkäyttö. Pajakoulun oppilaat ovat juuri tässä suuren muutoksen vaiheessa, he ovat murrosiässä. Oppilaiden kotona ei välttämättä aseteta rajoja ja nuoret joutuvat kantamaan vastuun itsestään. Jengit ovat usean pajakoulun oppilaan arkea, he hakevat samanlaisia kokemuksia omaavien nuorten seuraa. Useat oppilaista ovat nähneet päihteiden väärinkäyttöä jo kotona, siitä on heidän silmissään tullut normaalia. Päihteiden käyttö onkin pajakoulun oppilaiden keskuudessa yleistä. Henkilökunta pyrkii kasvatus- ja opetustyössään opettamaan nuorille vastuullista toimintaa, opettaman heille moraalisääntöjä, sääntöjä siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. (Peltonen 2004, 35-36; Liimatainen-Lamberg 1996, 13.)

Osa oppilaista saattaa koulussa valikoitua vetäytyjiksi tai häiriköiksi. Ongelmaoppilas voi helposti ajautua syrjäytymisprosessiin. Syrjäytymisen oireet voivat ilmetä koulussa esimerkiksi epämääräisinä poissaoloina, käyttäytymisongelmina ja osallistumattomuutena, yksinäisyytenä ja eristyneisyytenä, päihteiden käyttönä ja sekaantumisenä rikollisuuteen sekä muutoksina koulumenestyksessä. Syrjäytymisprosessin nopeus saattaa vaihdella suuresti. Osalle yläkoulu ikäisistä nuorista auttamisjärjestelmät ja tukitoimet ovat tuttuja jo vuosien takaa, toisille oppilaille ja perheille kaikki on uutta, sillä oppilas oireilee vasta yläluokilla. Auttamisjärjestelmien ja tukipalveluiden on helppo löytää op-

pilaat, jotka ovat koulussa leimattu heikosti menestyviksi ja häiritseviksi. Huomaamatta ja ilman tarvitsemaansa apua sen sijaan helposti jäävät hiljaiset ja syrjässä pysyttelevät ahdistuneet nuoret. (Liimatainen-Lamberg 1996, 13.)

Oppilaan leimaantuminen koulussa erilaiseksi ja poikkeavaksi saattaa alkaa vähitellen. Poikkeavaksi leimatun oppilaan kielteinen käytös huomataan yhä herkemmin ja näin oppilaan oma käsitys poikkeavuudestaan ja epäonnistumisestaan vahvistuu. Jatkuvat epäonnistumisen kokemukset johtavat pahimmillaan koulun keskeyttämiseen. Tämä puolestaan rajoittaa nuoren mahdollisuuksia työelämässä, herättää ympäristössä kielteisiä reaktioita ja vähentää yksilön vaikutusmahdollisuuksia. Seurauksena voivat olla identiteettiongelmat. Tätä syrjäytymisprosessia vahvistavat entisestään perheen rikkoisuus ja nuoren voimakas integroituminen alakulttuureihin. Nuorisotyöttömyyden ajatellaan heikentävän vähitellen henkilön työetiikkaa. Suoraan koulusta työttömäksi jäävät nuoret saattavat helposti passivoitua ja eristäytyä sosiaalisesti. Tästä pelätään seuraavan myös palkkatyön vieroksunta. Pajakoulun merkittävin tavoite on tämän syrjäytymisprosessin estäminen ja keskeyttäminen. Pajakoulun avulla syrjäytymisen alkuvaiheessa olevat nuoret pyritään saamaan toimivaksi osaksi yhteiskuntaa. (Liimatainen-Lamberg 1996, 13-14.)

5.3.3 Nuorten syrjäytymisen ehkäisystä

Syrjäytyminen ei ole ihmisen tiettyyn elämänvaiheeseen liittyvä ilmiö, vaan se liittyy koko elämänkaareen. Syrjäytyminen tulisi ehkäistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa antamalla lapselle tai nuorelle ohjausta ja tukea heti pienienkin ongelmien ilmetessä. Koulujen oppilashuoltotyön tehtävänä on huolehtia niistä oppilaista, joille koulunkäynti tuottaa ongelmia. Oppilashuoltotyön ensisijaisena tavoitteena tulisi olla ennaltaehkäisevä työ, jolla voidaan ehkäistä mahdollisten ongelmien syntyminen, kuten opintojen keskeyttäminen. On tärkeää, että ennaltaehkäisevä työ kohdistuu koko koulu yhteisöön ja koulun rakenteisiin niin, että koulu vastaa nykyistä paremmin erilaisten oppi-

laiden tarpeisiin. Jotta nuorten syrjäytyminen voidaan estää, on koulujen etsittävä uusia keinoja kouluvaikeuksista kärsivien oppilaiden opettamiseksi. Myönteisiä oppimiskokemuksia voidaan tarjota esimerkiksi tukiopetuksen, pienryhmäopetuksen ja valinnaisuuden lisäämisen myötä. (Liimatainen-Lamberg 1996, 16.)

Syrjäytyneen nuoren elämäntilannetta voidaan parantaa lähtemällä liikkeelle asioista, jotka nuori itse kokee tärkeiksi. Nuori on saatava itse ymmärtämään koulutuksen ja ammattitaidon hankkimisen merkitys osana parempaa elämänlaatua, jotta hänet voidaan saada integroitumaan takaisin yhteiskuntaan. Nuoren kannalta on ennen kaikkea tärkeää, ettei häntä leimata epäsosiaalisesti tai epäkelvoksi yhteiskunnan jäseneksi. Häntä tulee tukea asioissa, joissa hän on hyvä ja jotka hän kokee tärkeiksi. Syrjäytymisprosessi voidaan katkaista yhteiskunnallisella tahdolla. Nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen edellyttää pitkälle räätälöityjä, kokonaisvaltaisia ja yksilöllisiä toimenpiteitä. Yksi Porin kaupungin keinoista yrittää ehkäistä nuorten syrjäytymistä on tarjota sopeutumattomille nuorille opetusta pajakoulussa. Haastatteluissamme henkilökunta kertoikin nuorten syrjäytymisen ehkäisyn olevan oleellinen osa heidän työtään ja arkeaan pajakoulussa. (Liimatainen-Lamberg 1996, 17.)

5.4 Sosiaalipedagogiikka Porin pajakoulun arjessa

Haastatteluissamme pajakoulun henkilökunta muistutti tärkeänä työnsä tavoitteena olevan oppilaiden yleisen elämänhallinnan vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Koulussa opitaan, että omista teoista joutuu vastuuseen, ja nuorten itseohjautuvuutta pyritään kasvattamaan. Vastuullisuuden tukeminen auttaa oppilaita siirtymään toisen asteen opintoihin, ja erilaiset elämänhallinnalliset taidot antavat myös paremmat opiskelunvalmiudet. Nuoret tulevat toki kohtaamaan elämässään vastoinkäymisiä, ja niiden ehkäisemisen lisäksi pyritään ohjaamaan nuoria oikeiden palvelujen piiriin, ja tuodaan esille eri tahoja sosiaali- ja koulutusasioissa, jotka auttavat ongelmakohdissa. Opiskelumotivaation parantaminen liittyy puolestaan pajakoulun tarjoamaan mahdollisuuteen

opiskella kunkin oppilaan kohdalla tarkoituksenmukaisella tavalla. Tästä syntyvät onnistumisen kokemukset mahdollistavat oppilaan itsetunnon kohoamisen ja taitojen löytymisen, mikä auttaa tulevaisuuden kokemiseen positiivisena koulutuksen, työn ja sosiaalisenkin elämän kannalta.

Pajakoulun oppilaat ovat kohdanneet yleisopetuksessa ongelmia muun muassa suurryhmään sopeutumisessa, joten yksikön tarjoama mahdollisuus pienryhmäopetukseen on ensiarvoisen tärkeä. Pienryhmässä opiskeleminen turvaa oppilaan mahdollisuuden suorittaa peruskoulun oppimäärän tälle sopivalla tavalla. Pienryhmässä oppilaat saavat tarvitsemaansa henkilökohtaista tukea ja huomiota sekä opetuksellisissa että muissa asioissa. Suurimmat ongelmat oppilaille ovat henkilökunnan mukaan käyttäytymiseen liittyviä, ei niinkään tiedollisia tai taidollisia. Näihin ongelmiin auttaa pajakoulun erillisyyksi muista kouluista. Vaikka yleisopetuksen puolella on mahdollisuus klinikkaopetukseen erityisryhmässä, niin pajakoulun vahvuus on oppilaiden saaminen pois entisestä ongelmallisesta kouluympäristöstä. Pajakoulun henkilökunta kokeekin, että suuria ongelmia on saatu katkaistua juuri koulun vaihdon takia. Koulua pystytään taas käymään säännöllisesti, ja tämän tuloksena myös arvosanat nousevat suurella osalla oppilaista. Huomion arvoista on oppilaiden tunnollinen läsnäolo, sillä oppilaat ovat syyttä pois hyvin harvoin, toisin kuin heillä yleisopetuksen puolella on ollut tapana.

Pajakoulun henkilökunta työskentelee oppilaiden kanssa monissa, varsinaisen opetustyön ulkopuolelle jäävissä, oppilaisiin ja heidän hyvinvointiinsa liittyvissä asioissa. Tärkeä rooli henkilökunnalla on esimerkiksi ammatinvalinnan ohjauksessa ja oppilaiden tulevaisuuden hahmottamisessa. Viimeistään yhdeksännellä luokalla aletaan kunkin oppilaan kohdalla miettiä tulevaisuutta: jatkokoulutusmahdollisuuksia ja oppilasta kiinnostavaa ammattialaa. Pajakoulussa pyritäänkin siihen, että kouluajan puitteissa käydään tutustumassa erilaisissa jatkokoulutuspaikoissa, joihin oppilaat haluavat hakea tai mahdollisesti voisivat hakea. Tulevaisuus ja sen suunnitteleminen saattaa olla osalle oppilaita vaikeaa ja se saattaa tuntua kaukaiselta asialta. Haastatteluissamme henkilökunta nosti tärkeänä työnkuvaansa kuuluvana seikkana esiin oppilaiden auttamisen tulevaisuuden hahmottamisessa ja oman paikkansa löytämisessä.

Pajakoulun henkilökunta kokee tärkeäksi ja olennaiseksi roolikseen luottoaikuisena toimimisen oppilaiden elämässä. Oppilaat kertovat henkilökunnalle huoliaan ja murheitaan aina sydänsuruista perheriitihin. Sosiaalipedagoginen työote näkyy kahdenkeskisissä keskusteluissa, joita käydään oppilaiden kanssa aina tarvittaessa. Tilanne, jossa joku nuorista haluaa keskustella ja kertoa ongelmistaan tai tuntemuksistaan saattaa tulla jopa kesken oppitunnin. Henkilökunta saattaa myös toisinaan tehdä aloitteen kahdenkeskiselle keskustelulle nähdessään oppilaasta, että tämän mieltä painaa jokin. Ongelmatilanteista puhutaan oppilaiden kanssa ja mahdollisia auttajatahoja kartoitetaan yhdessä. Henkilökunta kertoi haastatteluissamme myös tilanteista, joissa oppilaat ovat ottaneet heihin yhteyttä vapaa-ajallaan. Yhteydenotto on tapahtunut usein tekstiviestien muodossa, asiat ovat vaihdelleet luokkatoverin olinpaikan kyselystä aina pahan olon purkamiseen ja perheongelmista kertomiseen. Henkilökunta on kokenut velvollisuudekseen näissä tilanteissa vastata oppilaille ja auttaa oppilaita heidän ongelmissaan parhaalla mahdollisella tavalla. Vaikeaksi työssään henkilökunta onkin kokenut rajanvedon heille kuuluvien ja kuulumattomien asioiden välillä. Joskus tilanteet ovat olleet niin vakavia, että henkilökunta on kokenut puuttumisen asiaan olevan välttämätöntä, ei vain opettajana vaan aikuisena. Henkilökunnalla on velvollisuus ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen ja lastensuojeluun, mikäli esille tulevat asiat sitä edellyttävät.

Pajakoulun arkeen kuuluvat myös vapaa-ajan aktiviteetit, joihin henkilökunta osallistuu oppilaiden kanssa. Yhdessä he ovat käyneet nuorisotalon järjestämässä erilaisissa tempauksissa, esimerkiksi teatterissa. Henkilökunta ja oppilaat ovat olleet yhdessä myös jääkiekko-ottelussa, mikä oli joillekin oppilaille ennen kokematon elämys. Pajakoulussa pyritäänkin siihen, että oppilaille tarjotaan uusia kokemuksia ja elämyksiä.

Pajakoulun henkilökunta kertoi haastatteluissa, että työ on henkisesti todella kuormittavaa. Nuorten kohtaloiden ja elämäntilanteiden miettiminen ei rajoitu työpäiviin, vaan varsinkin työuran alussa ongelmat jäivät pyörimään mieleen. Harvassa koulupäivässä kaikki sujuu hyvin, vaikka mukaviakin päiviä toki on. Sääntöihin tottuminen ja niiden noudattaminen on oppilaille vaikeaa, ja lyhytjänteisyys näkyy jokaisella oppitunnilla. Pajakoulussa käytetään mahdollisimman paljon toiminnallisuutta oppimisessa, mikä

helpotta oppilaiden jaksamista. Henkilökunta tietää, kuinka paljon vaativampi kohde-ryhmä pajakoululaiset ovat yleisopetuksen oppilaisiin verrattuna, mutta toivoo, että se huomioitaisiin myös toiminnan resursseissa.

Monet sosiaalialan asiakkaista ovat joutuneet kohtaamaan elämässään enemmän pettymyksiä kuin tuntuu kohtuulliselta. Jos työntekijä pystyy edes jollakin tavalla tavoittamaan asiakkaan pelon aiheita ja lievittämään niitä, asiakas kokee tulleen kuulluksi. Syvällisiin tavoitteisiin pyrkivä työ on pitkäjänteistä, ja toteutuu arkisen työn ohella. Asiakkaan ja työntekijän, tai toisin sanoen kasvattajan ja kasvatettavan, todellisen kohtaamisen liittyy eksistentiaalisia päämääriä. Tällaisia ovat hyvä itsetunto, myönteinen identiteetti, keskinäinen luottamus, omien mahdollisuuksien löytäminen, elämän ilo ja toivo. Pedagogisen asiakassuhteen tulee olla aito, vuorovaikutuksellinen ja dialoginen. Toisen ihmisen ymmärtämisessä vaaditaan myös itseymmärrystä. Työntekijä tarvitsee refleksiivistä työtettä, siis hiljaista työtä ja itsensä kuuntelua. Tämä työote auttaa työntekijää myös kohtaamaan vaikeuksia ja pettymyksiä, joita hän työssään kohtaa väistämättä. (Ranne ym. 2005, 21-23.)

6 MONIAMMATILLISUUS JA VERKOSTOYHTEISTYÖ PORIN PAJAKOULUN ARJESSA

6.1 Verkostoyhteistyön määrittelyä

Moniammatillinen työskentely on 1990-luvulta alkaen noussut yhdeksi hyvinvoinnin avainkäsitteeksi. Sen tavoitteena on ammatillisen työn vahvistaminen ja laadun parantaminen erilaista asiantuntemusta yhdistämällä. Moniammatillisuus on vaativa työmuo-

to, koska se vaatii erilaisten todellisuuksien ja kielten yhteensovittamista. Monipuolisen työskentelyn voimavara on siinä, että monta ammattitaustaa tuottaa näkökulmia yhteisesti käsiteltävään ilmiöön. Haasteena tässä on ymmärtää erilaiset tulkinnat ja hyväksyä kunkin työntekijän rajallinen kokemustausta. (Virtanen 1999, 110-112.)

Verkostot voivat tarkoittaa nuoren elämänpiirissä tämän perhettä ja lähiomaisia, muita sukulaisia, naapureita ja ystäviä tai perheen kanssa työskenteleviä viranomaisia. Toisesta näkökulmasta tarkasteltuna verkostot ovat viranomaisista koostuvia moniammatillisia tiimejä ja poikkihallinnollisia työryhmiä. Parhaimmillaan moniammatilliset verkostot auttavat erilaisten ongelmien käsittelyä avoimesti, mutta usein toiminta jumiutuu vaihtolovelvollisuuden takia. Verkostoituminen edellyttää kuitenkin avoimuutta, joka helpottaa sekä viranomaisyhteistyötä että itse asiakastyötä. (Virtanen 1999, 36-37.)

Verkostoa ei saa nähdä itsetarkoituksellisena työmuotona, vaan sen tavoite on aina toimia asiakkaan tilanteen muutoksen toteuttajana. Verkostoon osallistuvat tahot määrittyvät kulloinkin esillä olevan ongelman mukaan. Kaikki verkostotyöhön osallistuvat tahot ovat tärkeitä, koska jokaisella on oma näkemyksensä ongelmasta, ja jokainen tuo erilaisia mahdollisuuksia ratkaisun löytymiseen. (Seikkula 1996, 56-57, 62.)

Oleennaista verkostoitumisessa on, että työntekijät löytävät yhteisen hyödyn, jonka eteen kaikki haluavat tehdä työtä tiedostaen, mihin yhteistyöllä pyritään. Konkreettisiin tehtäviin siirrytään, kun verkoston toiminnallinen idea löytyy. Tämä edellyttää omien voimavarojen kiinnittämistä yhteisen hyödyn saavuttamiseksi ja antaa aineksia sitoutumisen ylläpitämiseen. Verkostoituminen ei käy helposti, sillä se vaatii jatkuvaa uusiutumista ja muutosta. Verkostoon kuulumisen vie jokaiselta työntekijältä työaikaa ja vaatii sitoutumista. (Virtanen 1999, 37-38.)

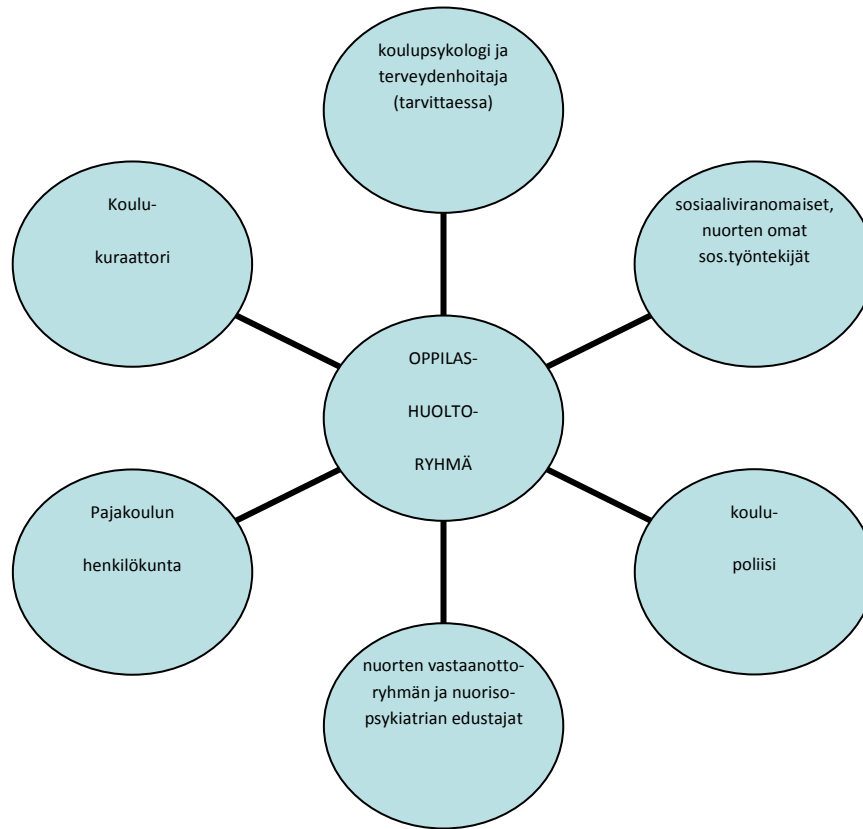
6.2 Verkostoyhteistyö Porin pajakoululla

Seikkulan (1996, 16, 53) mukaan kehittyneissä sosiaali- ja terveydenhuollon maissa työntekijä ei voi olla tekemättä verkostotyötä julkisessa laitoksessa työskennellessään. Asiakkaan ihmissuhteiden kokonaisuuden hahmottaminen tuo asiakastyöhön uusia voimavaroja. Verkostokeskeisellä työllä tarkoitetaan asiakkaan sosiaalisen verkoston huomioon ottamista kaikissa tilanteissa. Nuoren sosiaalinen verkosto muodostuu niistä vuorovaikutussuhteista, joiden kautta hän ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään pajakoulun tarpeen verkostoyhteistyöhön eri tahojen kanssa. Koulussa nuori on oppilaan roolissa, mutta hänen monet muut roolinsa jäävät takalalle. Kun opettajat verkostoituvat nuoren kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa, kokonaisuus nuoren elämänpiiristä tulee paremmin ymmärrettäväksi. Esimerkiksi perheensisäiset ongelmat ovat niin vahvasti läsnä nuoren jokapäiväisessä elämässä, että niiden vaikutukset näkyvät myös koulutyössä. Pajakoulun oppilaita yhdistää epäsosiaalinen elämäntapa, joten siihen liittyvät ihmissuhteet ja verkostot vaikuttavat osaltaan nuoren identiteettiin. Kaikkien näiden verkostojen ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää ymmärtääkseen tämän identiteettiä ja voidakseen toimia nuoren hyväksi.

Pajakoulun henkilökunta kokee tärkeimmäksi verkostoyhteistyön tavoitteeksi oppilaan kokonaisvaltaisen tukemisen. Verkostot ovat olemassa, jotta nuorten hyvinvoinnin puolesta olisi työskentelemässä mahdollisimman monta tahoa. Opettajan työ pajakoulussa ei ole pelkästään opettamista, vaan se laajentuu nuoren muillekin elämänalueille. Sen vuoksi on hyvä, että on olemassa eri aloille erikoistuneita ammattilaisia, joiden pariin nuoria voi tarvittaessa ohjata. Pajakoulun henkilökunta huomauttaa haastatteluissa, että he työskentelevät nuorten kanssa yli kolmekymmentä tuntia viikossa, ja tuntevat oppilaat melko hyvin. Sen vuoksi he pyrkivät ilmoittamaan nuoren tilanteesta muillekin tämän kanssa työskenteleville ihmisille, jotta myös nämä tietäisivät kulloisestakin tilanteesta. Opettajat toivoisivat tiedonkulun toimivan aktiivisemmin myös toiseen suuntaan, koska nuoren elämässä tapahtuvat suuret muutokset heijastuvat vahvasti tämän koulutyöskentelyyn ja käyttäytymiseen.

Pajakoulun opettajat kokevat positiivisena asiana sen, että heillä on periaatteessa mahdollisuus siirtää opetukseen kuulumattomat asiat eteenpäin, ja keskittyä omaan opetustyöhönsä. Käytännössä tämä kuitenkin toimii harvoin, koska huoli nuoresta aiheuttaa sen, että heitä haluaa auttaa kaikin mahdollisin tavoin. Opettajat kokevat yhteistyön ongelmana vaitiolovelvollisuuden ja sen, että kaikki viranomaiset eivät ole halukkaita jakamaan tietoaan nuoren tilanteesta, vaan haluavat toimia mahdollisimman itsenäisesti. Yhteistyössä eri tahojen kanssa opettajat haluaisivat kehittää tiedonsiirron vapaampaa toteuttamista niin, että se palvelisi kaikkia osapuolia. Kaiken kaikkiaan pajakoulun henkilökunta kokee yhteistyön toimivan hyvin, ja sitä tehdään useiden eri tahojen kanssa. Verkoston osapuolet kokoontuvat oppilashuoltoryhmänä kuukausittain, ja tärkeimmät osallistujat ovat pajakoulun henkilökunnan lisäksi koulukuraattori, sosiaaliviranomaiset sekä koulupoliisi. Näiden lisäksi yhteistyötä tehdään joissakin määrin jatko-opintojen ja työelämän, sekä nuorisoaseman ja nuorisopsykiatrian edustajien kanssa.

6.3 Verkoston kokoontuminen oppilashuoltoryhmänä

Kuvio 1. Oppilashuoltoryhmään kuuluvat tahot

Oppilaitokset eivät voi olla enää suljettuja yhteisöjä, vaan ne tarvitsevat muuttuvan yhteiskunnan mukana kehittyvää oppilashuoltoa ja sen toteuttajien moniammatillista yhteistyötä. Psykososiaalisen oppilashuollon painopiste on selviytymisen tukemisessa. Se edellyttää koko oppilashuollon ja koulun tarkastelua laajemmin. (Wallin 1999, 10, 37.)

Porin kaupungin koulutusvirasto on kirjannut pajaluokkien toimintaperiaatteet, joissa kerrotaan muun muassa oppilashuoltoryhmän merkityksestä. Oppilashuoltoryhmä on kuukausittain kokoontuva moniammatillinen tiimi, joka muodostuu pajaluokkien kanssa yhteistyötä tekevästä viranomaisista. Kokouksiin osallistuvat kuviossa 1 mainitut tahot, eli opettajat, koulunkäyntiavustajat, kuraattori, koulupsykologi ja –terveydenhoitaja, so-

siaalihuollon edustaja, koulupoliisi sekä vastaanottoryhmän ja nuorisopsykiatrian edustajat. Oppilashuoltoryhmässä käsitellään oppilaiden asioita, suunnitellaan opetustyön oppilashuollollista toteuttamista ja pyritään koulun sisäiseen kehittämiseen. Oppilashuollolla on merkittävä osuus nuorten psykososiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja lieventämisessä, ja tarvittaessa nuoret osataan ohjata psykiatristen palvelujen piiriin. Oppilashuollon tulisi edistää koulunkäyntiä ja oppimista sekä tasa-arvon toteutumista koulutuksessa. Oppilashuoltotyön kehittämiseksi on tärkeää, että eri hallinnonalat pyrkivät yhtenäistämään oppilashuoltotyön määrittelyä. Työ on kokonaisuus, johon vaikuttaa oppilashuollon erityistyöntekijöiden ja koulun muiden työntekijöiden työpanos.

Yksi koulun oppilashuollon osa-alueista on koulun sosiaalityö, joka on koulukuraattorin kehittämisaalue. Lisääntyvien haasteiden edessä oppilashuollon on verkostoiduttava koulun ulkopuolisten tahojen kanssa ja etsittävä uusia työmuotoja. Koulun sosiaalityötä tarvitaan, kun kohdataan ongelmia oppilaan perheessä, kasvussa ja sosiaalisissa taidoissa. Sen kohteena voivat olla oppilas, luokka, opettajat tai koko koulun henkilökunta. Tärkeitä yhteistyötahoja ovat myös kunnan sosiaalialan ammattilaiset. Koulun kautta yhä useampi perhe ohjautuu myös lastensuojelun asiakkaksi. (Wallin 1999, 177.)

Pajaluokkien toimintaperiaatteissa kuvataan myös koulukuraattorin tehtäväaluetta. Koulukuraattori on tiiviissä yhteistyössä pajakoulun opettajien kanssa. Kuraattori voi auttaa oppilasta erilaisissa elämään ja koulunkäyntiin liittyvissä vaikeuksissa. Tyypillisiä tilanteita ovat koulupinnaus ja ristiriidat ihmissuhteissa. Kuraattori voi puuttua tilanteeseen itse tai oppilaan, opettajan tai vanhemman pyynnöstä. Työhön kuuluu oppilaiden ohjaus ja neuvonta, keskusteleminen vaikeista asioista, perheen tukeminen, yhteistyö eri oppilashuoltoon kuuluvien tahojen kanssa ja koulunkäynnin suunnittelu opettajien kanssa tarvittaessa. Yhteistyö eri tahojen kanssa on tärkeää, koska koulunkäyntivaikeudet saattavat olla oire muista ongelmista. Kuraattori selvittää tuen tarvetta ja ohjaa tarvittavien tukipalveluiden piiriin. Tämä tukee oppilaiden suotuisaa kasvua ja kehitystä. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat lastensuojelu, perheneuvola ja terveydenhuolto.

Pajakoulun koulukuraattorina toimi vielä lukuvuoden 2006-2007 aikana Porin suomalaisen yhteislyseon kuraattori. Pajakoulun opettajat pitävät kuraattoria yhtenä tärkeimpänä yhteistyökumppaninaan. Kohdatessaan ongelmia oppilaan kanssa, tai kaivatessaan apua ongelmien selvittämisessä kuraattoriin otetaan ensimmäisenä yhteyttä ja tämä vie asiaa eteenpäin. Jos tilanne koulupäivän aikana on oikein akuutti, kuraattorille soitetaan välittömästi ja pyydetään paikalle selvittämään asiaa. On myös muutamia oppilaita, joiden koulunkäyntiä seurataan erityisen tiiviisti, jolloin kuraattorille soitetaan päivittäin, ja annetaan tietoa oppilaan toiminnasta. Pajakoulun henkilökunnan toiveena on kuitenkin, että he saisivat käyttöönsä oman kuraattorin, joka olisi aina tarvittaessa paikalla ja huolehtisi oppilashuollollisesta työstä. Oppituntien aikana syntyvissä ongelmatilanteissa oppilas voitaisiin tällöin siirtää kuraattorin luokse ja opettaja voisi jatkaa opettamista muun luokan kanssa, keskittyä perustehtäväänsä. Koulukuraattori on myös yhteydessä toisen asteen opintojen kuraattoreihin hyvissä ajoin ennen oppilaan siirtymistä sinne. Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma sisältää tietoa oppilaan valmiuksista ja suoritustasosta, joten tiedon eteenpäin välittäminen varmistaa tukitoimien saamisen myös jatko-opinnoissa. Nuorille pyritään järjestämään mahdollisuuksia onnistumisen kokemiseen työssä ja opinnoissa, ja sen vuoksi yhteistyö peruskoulun ja toisen asteen välillä on tärkeää.

Oppilashuoltoryhmään osallistuu myös sosiaaliviranomaisia. Haastatteluissa tuli ilmi, että yhä useammin pajakoulun oppilaiden ongelmat ovat henkistä pahoinvointia ja ongelmia perheen sisällä. Arviolta puolet oppilaista ja heidän perheistä on sosiaalitoimen asiakkaita. Näiden nuorten kohdalla opettajat ovat tarvittaessa yhteydessä nuorten omiin sosiaalityöntekijöihin, mutta muissa tapauksissa opettajat ovat velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen, mikäli havaitsevat jotakin sellaista, mistä nousee huoli nuoren hyvinvoinnista. Koska opettajat viettävät suuren osan viikosta nuorten kanssa, he ovat usein aktiivinen osapuoli yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa tiedottaessaan nuoresta. On myös tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät ottavat yhteyttä opettajiin ja kertovat, jos nuorella on sellainen elämäntilanne, mikä saattaa vaikuttaa koulutyöhön.

Koulupoliisin kanssa tehtävä yhteistyö on hieman vähentynyt sosiaalihuollon roolin kasvaessa. Koulupoliisi osallistuu tarvittaessa oppilashuoltoryhmän tapaamisiin ja ilmoittaa vapaa-ajalla tulleista oppilaiden mahdollisista sakoista ja rikkeistä. Koulupoliisi on myös yleensä käynyt koulussa kerran lukukaudessa puhumassa oppilaita kiinnostavista asioista, kuten mopojen virittämisestä, ajokorttita ajamisesta ja liikennesäännöistä. Pajakoulun henkilökunta on tyytyväinen toimivaan yhteistyöhön koulupoliisiin kanssa.

7 TOIMINNAN KEHITTÄMINEN TYÖSSÄ JAKSAMISEN NÄKÖKULMASTA

Haastattelujen mukaan pajakoulun henkilökuntaa rasittaa työssä sen henkinen vaativuus ja riittämättömät resurssit toiminnan tarkoituksenmukaiseen ylläpitämiseen. Yksi esiin tulleista työssä jaksamiseen vaikuttavista tekijöistä on työn jatkuvuus. Keväällä 2007 oli jo päätetty, että pajakoulun toiminta tulee jatkumaan edelleen, mutta opettajien työsuhteet jatkuvat vain vuoden jaksoissa, ellei ole erityisopettajan pätevyyttä. Tällainen tilanne ei palkitse tehdystä työstä, vaan saa miettimään, onko työlleen antautuminen kaiken vaivan arvoista. Toisaalta on mietittävä, pitäisikö henkilökuntaa palkatessa huomioida ainoastaan pätevät erityisopettajat, joilla olisi mahdollisuus virkaan. Resurssit henkilökunnan palkkaamiseen saattavat olla kuitenkin liian pienet pätevien erityisopettajien saamiseksi, joiden koulutus vastaisi täysin pajakoulun vaativaa työtä. Usein pajakoulun opettajat toivat esiin myös sen, että vaikka heillä molemmilla on omat luokkansa, joille opettavat kaikki aineet kotitaloutta lukuun ottamatta, heidän palkassaan ei ole huomioitu luokanvalvojalle normaalisti kuuluvia lisiä.

On paljon puhuttu tosiasia, että nuorissa on tämänkin maan tulevaisuus, joten heihin pitäisi kohdistaa enemmän huomiota. Nuorten ohjaaminen elämässään oikealla suunnalla säästää niin nuoret itsensä kuin koko yhteiskunnankin monelta murheelta ja kustannuksilta. Jatko-opiskeluun hakeutuminen ja siellä menestyminen on paljolti kiinni varhaisnuoruuden valinnoista, joten niiden tukeminen on tärkeää. Koska pajakoulun nuoret ovat riskiryhmässä muun muassa syrjäytymisen uhan suhteen, heihin keskittyminen ja avun tarjoaminen ei missään nimessä ole turhaa. Tulevaisuuden kustannukset sosiaalihuollon palveluiden osalta voivat kasvaa moninkertaisiksi nuorten elämässä, elleivät he löydä elämässään oikeaa suuntaa. Toki nuorten elämään vaikuttaa moni muukin asia kuin koulukasvatus, mutta pajakoululla tuntuu olevan suurempi rooli nuorten hyvinvoinnissa kuin monella muulla koululla. Henkilökunta myös tiedostaa nuorten tarpeet ja mahdollisuudet, ja pyrkii auttamaan heitä opetustyöhön kuulumattomissa asioissa. He kokevat, että työn laaja-alaisuutta ja vaativuutta ei täysin ymmärretä, ja toivovat, että joku päättävästä portaasta tulisi tutustumaan pajakoulun toimintaan, jotta heidän työkuvaansa ja päivien kulusta olisi totuudenmukaisempi kuva.

Työnantajan tarjoamat keinot työssä jaksamiselle ovat melko vähäiset. Työnohjausta kaupunki tarjoaa noin kerran kuussa. Työnohjauksen saamisesta kamppaillaan joka vuosi, mutta ainakin tähän asti sitä on vielä saatu. Työnohjaus koetaan todella tärkeäksi, mutta henkilökunnalla ei ole valmiiksi suunniteltuja aiheita, josta he kulloinkin puhuvat. Esille tulevat aina ne asiat, joista työpäivän aikana ei ehditä puhua syvällisemmin. Tärkeäksi haastattelujen mukaan koetaan myös henkilökunnan keskinäiset keskustelut työpäivien päätteeksi mieltä askarruttavista kysymyksistä ja ongelmatilanteista. Kuukausittainen, säännöllinen työnohjaus on vähintäänkin, mitä työnantaja voi tarjota henkisesti kuormittavan työn tekijöille. Työnohjauksessa on mahdollisuuksia löytää uutta suuntaa ja motivaatiota työlleen ammattitaitoisen työnohjaajan johdolla. Ilman työnohjausta työntekijän saattaa olla vaikea reflektoida, havainnoida, omaa ammatillista toimintaansa, jolloin on vaarana työlleen sokeutuminen ja siihen kyllästyminenkin. Motivaation löytäminen aina uudelleen on tärkeää työssä jaksamisen kannalta.

Työntekoon henkilökuntaa motivoi haastattelun mukaan oman työn tuloksen näkeminen ja kuuleminen. Eräässä mielessä voidaankin puhua kutsumusammattista. Vanhan oppilaan menestymisestä kuuleminen esimerkiksi tuo työntekijälle tunteen, että saa jotain pysyvää aikaiseksi. Lyhyemmän aikavälin onnistumisen kokemuksia ovat hyvät päivät ja pienet arkipäivän onnistumiset.

8 YHTEENVETO

Opinnäytetyöllemme asettamamme tavoite täyttyi hyvin. Saimme tarvitsemamme tiedon pajakoulun toiminnasta ja sen henkilökunnan työnkuvasta. Käyttämämme tiedonkeruumenetelmät osoittautuivat tarkoitukseen sopiviksi, ja ne antoivat monipuolisesti tietoa tutkimastamme aiheesta. Saimme tietoa siitä, millaista arki pajakoulussa on henkilökunnan näkökulmasta ja millaista sen tulisi olla. Henkilökunnan työpäiviin kuuluu varsinaisen opetustyön lisäksi opetuksen suunnittelua, oppilashuollollisia asioita ja verkostoyhteistyötä. Opetustyöhön kuulumattomat asiat ovat juuri niitä työn osa-alueita, jotka rasittavat henkilökuntaa, mutta niitä ei ole huomioitu toiminnan resursseissa. Kaikki pajakoulun henkilökunnan työn osa-alueet ovat kuitenkin välttämättömiä ja sellaisia, joita ainoastaan henkilökunta voi hoitaa. Opettajien palkkauksessa ja työajan suunnittelussa ei ole kuitenkaan huomioitu kaikkien työn osa-alueiden vaatimaa työn määrää. Ratkaisuna ongelmaan voisi olla lisähenkilökunnan palkkaus oppilashuollolliseen työhön.

Opinnäytetyömme aihe liittyy vahvasti opetusalaan. Valitsimme tämän kuitenkin aiheeksemme, koska koemme pajakoulun kohderyhmän liittyvän vahvasti tulevaan työhömme sosiaalialan ammattilaisina. Koska valmistumme eri suuntautumisvaihtoehtois-

ta, tuomme opinnäytetyöhön eri näkökulmat. Tarkastelemme aihetta sekä erityisryhmi- en että sosiaalipedagogiikan näkökulmista. Erityisryhmien ohjauksen suuntautumisvaihtoehdossa perehdytään erityisopetukseen ja erityisryhmiin, ja opinnäytetyössämme nou- seekin vahvasti esiin erityisnuoret ja heidän opetus. Toisen näkökulman aiheeseen antaa sosiaalipedagoginen lähestymistapa. Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehdossa perehdytään lasten ja nuorten kasvatukseen ja heidän perheidensä kohtaamiseen. Tule- vaisuuden työkenttä molemmissa suuntautumisvaihtoehdoissa on hyvin laaja, on mah- dollista sijoittua monelle taholle. Erityiskouluissa, nuorisokodeissa ja muissa nuorten ympäristöissä on siis sama kohderyhmä kuin pajakoulussa. Koemme oppineemme työtä tehdessämme paljon sopeutumattomien nuorten ongelmista, niiden parissa työskentele- västä verkostosta ja verkostoyhteistyön tärkeydestä.

9 LOPPUSANAT

Opinnäytetyöprosessimme kesti kokonaisuudessaan puolitoista vuotta. Havaitimme opinnäytetyön työstämisessä eri vaiheita. Aluksi olimme innostuneita aihevalinnastam- me ja mietimme mistä näkökulmasta pajakoulua lähestyisimme. Aiheen rajaaminen oli haastavaa, mietimme otammeko henkilökunnan lisäksi mukaan pajakoulun yhteistyöta- hoja kertomaan omaa näkökulmaansa. Halusimme kuitenkin alusta asti pitäytyä henki- lökunnassa ja heidän työnkuvansa tarkkailussa, sillä se oli nimenomaan heidän toiveen- sa. Ongelmaksi osoittautui myös pajakoulua koskevan tiedon löytäminen. Tietoa on ai- noastaan olemassa pajakouluprojektin ajalta, mutta haastatteleamalla ja havainnoimalla saimme tietoa koulun nykyisestä tilanteesta.

Työnjakomme sujui ongelmitta. Pehdyimme molemmat omiin aihealueisiimme lähdekirjallisuuden ja haastattelujen avulla. Kirjoitimme omista aiheistamme ja lopuksi ni voimme tekstimme yhteen. Luonnollisesti täydensimme myös toistemme tekstejä. Aiheestamme ei aluksi tuntunut löytyvän uutta ja ajankohtaista lähdemateriaalia. Toisaalta uusi materiaali ei ollut edes välttämätöntä, sillä aiheemme on ajaton. Nuoret ja heidän opetuksensa sekä nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy ovat muuttumattomia aiheita, aiheita jotka ovat aina pinnalla ja ajankohtaisia. Tuore tutkimustieto ei mielestämme ollut opinnäytetyömme kannalta edes oleellista.

Viime keväänä ilmennyt epävarmuus pajakoulutoiminnan jatkumisesta sai meidät miettimään, onko työmme turhaan tehty, jos pajakoulun toiminta loppuu kokonaan. Pajakoulutoiminnan jatkuminen oli meille helpotus, mutta päätimme kuitenkin rajata työmme koskemaan lukuvuotta 2006-2007. Opinnäytetyömme on tuona lukuvuonna pajakoulussa työskennelleiden ihmisten näkemys omasta työstään. Koko henkilökunnalla on useamman vuoden työkokemus pajakoulusta, joten heillä oli mahdollisuus tarkastella pajakoulussa tapahtunutta muutosta pidemmältä aikaväliltä. Aiheemme on mielestämme ajankohtainen, ja osoittaa kuinka tärkeää nuorten kanssa tehtävä työ ja moniammatillinen osaaminen on.

LÄHTEET

Ekebon, U-M., Helin, M. & Tulusto, R. 1989. Kouluapua: kouluvaikeuksia ja koulun vaikeuksia. Espoo. Weilin+Göös.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo. WSOY.

Kivirauma, J., Rinne, R. & Klemelä, K. (toim.) 2004. Erityisopetus laajenevana koulutienä Turkulainen erityisopetus oppilaiden, vanhempien ja opettajien kokemana. Turku. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki. Otava.

Liimatainen-Lamberg, A-E. 1996. Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta. Helsinki. Opetushallitus.

Opetussuunnitelmat peruskoulussa. [verkkodokumentti]. Porin kaupungin koulutusvirasto. [viitattu 6.11.2007]. Saatavissa <http://www.pori.fi/kov/opetus/suunnitelmat.html>.

Peltonen, H. 2004. Kasvattajana sosiaali- ja terveystieteiden ammattialoilla. Helsinki. Tammi.

Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D. Pori. Satakunnan ammattikorkeakoulu

Seikkula, J. 1994. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki. Kirjayhtymä.

Tirri, K. 1999. Opettajan ammattietiikka. Porvoo. WSOY.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki. Tammi.

Valanne, E. 2002. ”Meidän lapsi on arvokas” Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) kunnallisessa erityiskoulussa. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Virtanen, P. (toim.) 1999. Verkostoituva asiakastyö. Tampere. Kirjayhtymä.

Wallin, A. (toim.) 1999. Koulukuraattori arkityössään. Koulun sosiaalityön asiantuntijaohjelman lopputyöjulkaisu. Tampere. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

LIITE 1

Reetta Korhonen
 Eteläpuisto 9 A 18
 28100 Pori
 p. 050-3285826

ANOMUS
 7.2.2007

Noora Vallinen
 Gallen-Kallelankatu 18 B 29
 28100 Pori
 p. 040-7072928

Porin suomalainen yhteislyseo
 Rehtori
 Asko Virta
 Tasavallankatu 4
 28130 Pori

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Pyydämme lupaa tehdä opinnäytetyömme Pajakouluun liittyen. Opiskelemme Satakunnan ammattikorkeakoulussa sosiaali-alaa (sosionomi AMK -tutkinto). Opinnäytetyömme koskee erityisesti Pajakoulun henkilökuntaa, heidän työnkuvaansa ja yhteistyötahoja. Toteutamme työn muun muassa haastattelemalla ja havainnoimalla heitä. Työmme on nyt suunnitteluvaiheessa, ja olemme keskustelleet asiasta Pajakoulun henkilökunnan kanssa. Aiheemme tarkentuu vielä myöhemmin. Opinnäytetyötämme ohjaa Pasi Kumpulainen.

Ystävällisin terveisin

Reetta Korhonen
 Reetta Korhonen

Noora Vallinen
 Noora Vallinen

Pasi Kumpulainen
 Pasi Kumpulainen
 yliopettaja (sosiaali-alaa)

Hyväksytty

12.2.2007

Asko Virta
 ASKO VIRTÄ

LIITE 2

HAASTATTELU PAJAKOULUN OPETTAJILLE

a) PAJAKOULUN TOIMINTA

1. Mikä on mielestäsi Pajakoulun merkitys nuorelle? Miksi yksikkö on olemassa?
2. Minkä osa-alueen koet työssäsi tärkeimmäksi?

b) OPETUSTYÖ

1. Mitä opetustyö käytännössä on?
2. Haluaisitko muuttaa opetukseen liittyvissä asioissa jotain? Jos, niin mitä ja miten?

c) VERKOSTOYHTEISTYÖ

1. Mihin tahoihin olette eniten yhteydessä?
2. Millaisissa tilanteissa teette yhteistyötä kunkin tahon kanssa?
3. Mitkä ovat yhteistyön hyviä puolia? Entä huonoja?
4. Haluaisitko kehittää yhteistyössä jotain? Jos, niin mitä ja miten?

d) NUORTEN TARPEISTA LÄHTEVÄ TOIMINTA

1. Työskenteletkö nuorten kanssa opetustyöhön kuulumattomissa asioissa? Jos, niin millaisissa?
2. Koetko tämän työnkuvaasi kuuluvaksi toiminnaksi?
3. Mitkä tahot voisivat auttaa nuoria niissä asioissa, jotka tulevat esiin keskusteluissanne?

Kuuluuko työhösi muita osa-alueita kuin edelliset kohdat? Jos, niin mitä?

d) TYÖSSÄ JAKSAMINEN

1. Minkä osa-alueen koet työssäsi raskaimmaksi?
2. Mitä keinoja työnantaja tarjoaa työssä jaksamiseen? Kaipaako enemmän työnohjausta tms.?
3. Mikä motivoi työntekoon?